Выходзіць з 20 снежня 1945 года

Настаўніцкая газета

№ 8 (5339)
Чацвер, 24 студзеня 2002 года

ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Прэзідэнт краіны правёў нараду з навукоўцамі

Навука на Беларусі прызначана стаць адным з важнейшых інструментаў для рэалізацыі прыярытэтных напрамкаў Праграмы сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны на 2001-2005 гады. Гэта запатрабуе канцэнтрацыі інтэлектуальнага патэнцыялу, матэрыяльных і фінансавых рэсурсаў, эфектыўнага механізма ўкаранення інавацый у вытворчасць. Каб навука стала дзейсным рычагом у рэалізацыі пастаўленых задач, патрэбны пераўтварэнні ў структуры яе кіравання. Навука павінна быць цэласнай і адзінай сістэмай у дзяржаве.

Аб гэтым заявіў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка на нарадзе па ўдасканаленні кіравання навукай, якая адбылася 22 студзеня ў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі /НАН/. У ёй прынялі ўдзел Прэм'ер-міністр Генадзь Навіцкі, кіраўнікі міністэрстваў і ведамстваў рэспублікі, члены акадэміі, кіраўнікі ВНУ і галіновых інстытутаў Нацыянальнай акадэміі навук.

Павіншаваўшы вучоных з надыходзячым святам – Днём беларускай навукі, кіраўнік дзяржавы паведаміў, што падрыхтаваны ўжо праекты дакументаў, якія датычацца ўдасканалення дзяржаўнага кіравання ў галіне навукі. Але перш чым прымаць адказныя рашэнні, Прэзідэнт вырашыў яшчэ раз параіцца, выслухаць іх прапановы, самыя розныя думкі. Бо менавіта вучоным давядзецца рэалізоўваць гэтыя праграмныя дакументы. Аляксандр Лукашэнка падкрэсліў, што ад іх у многім залежыць, якімі будуць праекты яго ўказаў і дэкрэтаў. І не выключана, што цікавыя думкі могуць стаць вырашальнымі пры прыняцці дакументаў. Кіраўнік дзяржавы заклікаў удзельнікаў нарады да адкрытай дыскусіі. У прыватнасці, яго цікавіла, якім яны бачаць парадак кіравання ў акадэміі, як рэструктурызацыя ў сферы навуковых устаноў, іх перападпарадкаванне адаб'ецца на дзейнасці навукі і яе эфектыўнасці, ці прынясе гэта чаканы вынік, як будзе арганізавана сістэма атэстацыі навуковых кадраў, якім чынам будуць размяркоўвацца фінансавыя сродкі.

Прэзідэнт Нацыянальнай акадэміі навук Міхаіл Мясніковіч, які выступіў на нарадзе з дакладам, адзначыў, што за апошнія тры месяцы распрацаваны комплекс мер па стварэнні такой навуковай арганізацыі, якая здольна працаваць эфектыўна. На гэта нацэлены і падрыхтаваныя праекты ўказаў Прэзідэнта, якія датычацца дзяржаўнай падтрымкі і ўдасканалення інавацыйнай дзейнасці, стымулявання працы работнікаў навуковых структур, арганізацыі іх работы, падрыхтоўкі навуковых кадраў, рэфармавання сістэмы розных сектараў навукі. На думку Міхаіла Мясніковіча, вучоныя хочуць быць карыснымі сваёй краіне, таму яны не абыякавыя да перамен. У прыватнасці, многіх удзельнікаў сустрэчы хвалюе, як будуць развівацца фундаментальныя навукі. У сувязі з гэтым кіраўнік дзяржавы падкрэсліў, што фундаментальным даследаванням будзе надавацца яшчэ большае значэнне, але мы адразу павінны вызначыцца, па якіх напрамках даследаванні неабходны ў першую чаргу, каб укладваць у іх грошы.

Тэма ўдасканалення дзяржаўнага кіравання ў сферы навукі была прадоўжана ў садакладзе старшыні Камітэта па навуцы пры Савеце Міністраў Анатоля Лесніковіча. Сярод прамоўцаў на нарадзе былі рэктар Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі Барыс Хрусталёў, Міністр аховы здароўя Уладзіслаў Астапенка, Прэзідэнт Акадэміі аграрных навук Віталь Антанюк і іншыя.

Сустрэча кіраўніка дзяржавы з прадстаўнікамі навуковых колаў краіны дала магчымасць зблізіць пазіцыі па падыходах, накіраваных на рэфармаванне беларускай навукі. Разам з тым праведзеная дыскусія, паводле слоў Аляксандра Лукашэнкі, не паставіла ў гэтым пытанні канчатковую кропку.

Падводзячы вынікі нарады, беларускі лідэр даручыў кіраўніку Адміністрацыі Прэзідэнта Уралу Латыпаву разам з Прэм'ер-міністрам Генадзем Навіцкім і Міхаілам Мясніковічам з улікам думак, якія прагучалі, да канца студзеня дапрацаваць праекты прапанаваных дакументаў. Ён падкрэсліў, што працэс рэфармавання навуковай сферы павінен быць завершаны на працягу паўгода, да з'езда вучоных, які плануецца ў чэрвені. Пры гэтым Аляксандр Лукашэнка заявіў, што Нацыянальная акадэмія навук не павінна стаць чарговай ведамаснай структурай. Ёй неабходна захаваць свае традыцыі і адносную незалежнасць. Мэта пераўтварэнняў у навуцы адна – стварэнне ўмоў для фарміравання навукаёмістага, высокатэхналагічнага сектара айчыннай эканомікі, які дасць магчымасць нашай краіне заняць дастойнае месца ў сусветным падзеле працы, адзначыў Прэзідэнт.

Лілія КРАПІВІНА, Марта АСТРЭЙКА, БЕЛТА.

НА ЗДЫМКУ: на нарадзе выступае Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка.

Фота Генадзя СЯМЁНАВА, БЕЛТА.

Патрыятызм - катэгорыя дзяржаўная

"Патрыятычнае выхаванне як складовая частка дзяржаўнай ідэалогіі Рэспублікі Беларусь. Выхаванне моладзі ў духу грамадзянскасці, патрыятызму і гатоўнасці да вайсковай службы" - так вызначана праблематыка рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, якую арганізавалі і правялі Міністэрства абароны, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Беларускі патрыятычны саюз моладзі і Беларускае педагагічнае таварыства.

У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел Міністр абароны Рэспублікі Беларусь, генерал-палкоўнік Леанід Мальцаў, Міністр адукацыі Рэспублікі Беларусь Пётр Брыгадзін, прадстаўнікі Міністэрства абароны і Міністрэства адукацыі, спецыялісты па выхаваўчай рабоце з моладдзю ва Узброеных Сілах, у сістэме адукацыі, прадстаўнікі маладзёжных і грамадскіх аб'яднанняў і арганізацый, ветэраны вайны і працы, спецыялісты ўстаноў адукацыі і інш.

Рэформа сістэмы адукацыі прадугледжвае на аснове структурных змяненняў і паляпшэння зместу навучання павысіць якасць усяго навучання, што само па сабе павінна прывесці да паляпшэння выхавання маладога пакалення. Але так не адбываецца таму, што прыярытэт ведаў парушае прынцып непарыўнасці навучання і выхавання – пытанні выхавання застаюцца на абочыне рэформы.

На з'ездзе настаўнікаў Беларусі Прэзідэнт А.Р.Лукашэнка адзначыў, што адукаваны чалавек – гэта першнаперш чалавек добра выхаваны.

Толькі прыярытэт выхавання над навучаннем дапаможа паспяхова вырашыць задачы рэформы сістэмы адукацыі. З такіх вось высноў і пачаў сваё выступленне на канферэнцыі рэктар Беларускага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта імя М.Танка, доктар гістарычных навук Л.М.Ціханаў. Ён акцэнтаваў увагу прысутных на вызначэнні і напаўненні новым зместам такіх паняццяў як патрыятызм, грамадзянскасць, доўг.

Сёння наўрад ці можна згадзіцца з такім паняццем як нацыянальны патрыятызм. Патрыятызм – гэта катэгорыя не нацыянальная, а дзяржаўная. Патрыётамі павінны быць грамадзяне ўсёй Беларусі, а гэта не толькі яе карэнныя жыхары, але і рускія, украінцы, татары, яўрэі, палякі і інш.

Патрыятызм цесна спалучаецца з грамадзянскасцю, і іх нельга разглядаць паасобку. А патрыятычныя пачуцці беларусаў непарыўна звязаны з патрыятычнымі пачуццямі іншых славянскіх народаў, і ў прыватнасці – рускага народа.

Навучальныя ўстановы ўсіх узроўняў павінны стаць цэнтрамі патрыятычнага і грамадзянскага выхавання. І тут трэба выкарыстоўваць у поўнай меры выхаваўчы патэнцыял урокаў, лекцый, семінараў. Фарміраваць у моладзі палітычную культуру здольны высокапрафесійныя педагогі з дакладна акрэсленай патрыятычнай і грамадзянскай пазіцыяй. Вялікую ролю ў гэтай справе адыгрываюць нашы падручнікі па гісторыі. Апошнім часам назіралася гэўнае скажэнне яе, але цяпер выпраўляюцца дапушчаныя ў гэтай справе хібы. Аб'ектыўны погляд на гісторыю, выкарыстанне прыкладаў герaічных падзей дае свой плён.

Пачуццё патрыятызму непарыўна звязана з пачуццём абавязку (у прыватнасці, вайсковага) перад Радзімай. І гэтую маральную якасць неабходна фарміраваць у нашых юнакоў, нягледзячы на тое, што маладыя людзі сёння больш арыентуюцца на ўласнае жыццё, уласную маёмасць, уласныя грошы і да т.п. Мы жывем у свеце, які пастаянна мяняецца. У гэтым сэнсе свае асаблівасці маюць стасункі дзяржавы і рэлігіі. Рэлігія таксама мяняе сваё аблічча. Традыцыйная на нашай зямлі праваслаўная вера мае глыбокія маральныя і духоўныя традыцыі. Трэба разумна выкарыстоўваць яе.

Аб тым, як вырашаюцца пытанні патрыятычнага выхавання вучнёўскай моладзі ў практыцы работы ўстаноў адукацыі і якія праблемы перашкаджаюць паляпшаць гэту справу, расказаў начальнік Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Міністэрства адукацыі Г.А.Бутрым. У прыватнасці, ён адзначыў, што Міністэрства адукацыі і Міністэрства абароны распрацавалі і ў 1998 годзе прынялі Рэспубліканскую канцэпцыю (праграму) па патрыятычнаму выхаванню моладзі. Яе асноўныя палажэнні актуальныя і сёння. Аднак у сувязі з новымі патрабаваннямі часу неабходна дапрацаваць і ў нейкай ступені абнавіць праграму падрыхтоўкі моладзі да службы ў арміі, палажэнне аб ваенна-патрыятычных клубах і лагерах, звярнуць увагу на фінансаванне кіраўнікоў краязнаўчых музеяў і музеяў баявой славы нашага народа.

У гэтым кантэксце аб ролі і месцы Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь гаварыў начальнік упраўлення маральна-псіхалагічнага забеспячэння Міністэрства абароны У.А.Сераштан. З дзейнасцю грамадскага аб'яднання "Беларускі патрятычны саюз моладзі" па фарміраванню грамадзянскасці і патрыятызму ўдзельнікаў канферэнцыі пазнаёміў першы сакратар Цэнтральнага камітэма БПСМ Ю.В.Салаўёў.

Работа канферэнцыі працягвалася ў сямі секцыях, на якіх былі выпрацаваны канкрэтныя прапановы. Прыняты таксама рэкамендацыі, у якіх вызначаны і дакладна акрэслены шляхі вырашэння актуальных праблем патрыятычнага выхавання моладзі.

Ірына АСТАПАВА.

Назначэнні

ШЧУРОК Іван Антонавіч, начальнік упраўлення адукацыі і па справах моладзі Віцебскага аблвыканкама

Іван Антонавіч Шчурок нарадзіўся 17 студзеня 1949 года ў пасёлку Крупскім Крупскага раёна Мінскай вобласці. Працоўную дзейнасць пачаў у 1966 годзе рабочым. З 1968 па 1971 год праходзіў службу на Чарнаморскім флоце. У 1971 годзе паступіў у БДУ, пасля заканчэння якога яму прысвоена кваліфікацыя выкладчыка гісторыі і грамадазнаўства. З 1974 па 1976 год працаваў выкладчыкам у навучальных установах Верхнядзвінскага раёна. З 1976 па 1998 год – на розных пасадах у партыйных, дзяржаўных і прафсаюзных органах вобласці. У 1998 годзе назначаны намеснікам старшыні абласнога выканаўчага камітэта, з 21.01.2002 года працуе на пасадзе начальніка ўпраўлення адукацыі і па справах моладзі Віцебскага аблвыканкама.

Жанаты. У сям'і – двое сыноў.

Навіны

Студэнтам павышаны стыпендыі

Прыемная навіна для навучэнскай моладзі прыйшла з Урада рэспублікі.

Пастановай Савета Міністраў на трэць павялічаны памеры ўсіх відаў дзяржаўных стыпендый.

Гэтае павышэнне датычыцца і спецыяльных стыпендый.

Кіраўнікам вышэйшых, сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў даручана правесці адпаведны пераразлік.

Дзень ліцэя

Дзесяць гадоў спаўняецца Нацыянальнаму дзяржаўнаму гуманітарнаму ліцэю імя Якуба Коласа.

З гэтай нагоды 15 студзеня ва ўстанове адбыўся Дзень адкрытых дзвярэй. Ліцэй – адна з нешматлікіх устаноў, дзе навучанне вядзецца цалкам па-беларуску. Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй быў утвораны па ініцыятыве прадстаўнікоў навуковай і творчай інтэлігенцыі Беларусі ў верасні 1990 года. 15 студзеня 1992 года навучальная ўстанова атрымала будынак па вуліцы Карла Маркса, 21 – і гэты дзень было вырашана надалей святкаваць як Дзень ліцэя.

Юбілей школы

140 гадоў таму ў вёсцы Парэчча на тэрыторыі сучаснага Акцябрскага раёна Гомельскай вобласці была адкрыта школа.

У той час яна прызначалася галоўным чынам для тых дзяцей сялян, якія выйшлі з прыгоннай залежнасці. У 1933 годзе школа стала сямігадовай, а яшчэ праз тры дзесяткі гадоў набыла статус сярэдняй агульнаадукацыйнай.

Тут узведзены і сучасны трохпавярховы будынак. Адсюль выйшла шмат маладых людзей, якія засталіся ў роднай вёсцы, працуюць спецыялістамі альбо рабочымі саўгаса "Парэчча".

Школа сёння – адна з лепшых у Акцябрскім раёне, тут падабраўся і старанна працуе добры педагагічны калектыў.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

...Грамадзянінам быць абавязаны

На чарговым пасяджэнні прэзідыума Рэспубліканскага савета Беларускага педагагічнага таварыства дамінавала тэма, якая асабліва актуальная ў наш час - выхаванне вучнёўскай і студэнцкай моладзі.

Яго вёў старшыня Беларускага педагагічнага таварыства, рэктар БДПУ імя М.Танка, доктар гістарычных навук, прафесар Леанід Ціханаў.

Акрамя членаў прэзідыума, тут прысутнічала шмат прадстаўнікоў педагагічнай грамадскасці (кіраўнікі і выкладчыкі сярэдніх навучальных устаноў, загадчыкі шэрагу кафедраў ВНУ, супрацоўнікі педагагічнай перыёдыкі).

Загадчык кафедры агульнай педагогікі Беларускага педагагічнага універсітэта імя М.Танка, доктар педагагічных навук Іван Цыркун выступіў з грунтоўным паведамленнем адносна праблем навукова-метадычнага забеспячэння патрыятычнага выхавання моладзі. Напрыклад, слушная думка Івана Іванавіча наконт таго, што эфектыўным сродкам патрыятычнага выхавання з'яўляюцца не толькі пазашкольныя мерапрыемствы гэтага кшталту, але і ўрокі гісторыі, геаграфіі, літаратуры, грамадазнаўства.

Зразумела, што актуальнасць гэтага пытання вымагала разгорнутай і дакладнай пастановы.

Справе выхавання грамадзянскасці і патрыятызму павінна паслужыць, напрыклад, арганізацыя ў ВНУ, тэхнікумах педагагічнага профілю спецкурсаў менавіта такога кірунку. Да распрацоўкі і іх чытання павінны быць прыцягнуты асабліва кваліфікаваныя педагогі-вучоныя і практыкі.

У пастанове звернута ўвага на неабходнасць стварэння на кафедрах педагагічных дысцыплін ВНУ творчых груп па распрацоўцы сучаснай методыкі патрыятычнага выхавання ў вышэйшых навучальных установах, сярэдніх школах, ПТВ і ССНУ.

Шэраг канкрэтных прапаноў выказаны ў адрас філасофска-грамадазнаўчых кафедраў, педагагічнай перыёдыкі і наогул сродкаў масавай інфармацыі.

У бліжэйшы час намечана правядзенне Рэспубліканскага савета, на якім пойдзе размова пра сучаснага педагога як праваднікa дзяржаўнай ідэалогіі.

Сугучным першаму пытанню было і другое. Начальнік аддзела Упраўлення маральна-псіхалагічнага забеспячэння Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь падпалкоўнік Мікалай Раманюк расказаў аб сумеснай рабоце з Міністэрствам адукацыі і Беларускім патрыятычным саюзам моладзі па правядзенні рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі "Патрыятычнае выхаванне як састаўная частка дзяржаўнай ідэалогіі Рэспублікі Беларусь. Выхаванне ў духу грамадзянскасці, патрыятызму і гатоўнасці да вайсковай службы."

На гэтым пасяджэнні быў абмеркаваны і зацверджаны сёлетні план работы Рэспубліканскага савета Беларускага педагагічнага таварыства.

Уладзімір НОВІК.

Як рашыць прыклад: 5163×9?

Цікавую мадэль ведаюць вучні 181-й школы сталіцы

181-я сталічная школа на тыдзень ператварылася ў навучальную пляцоўку для настаўнікаў, якія ўжо працуюць або толькі пачынаюць працаваць па тэхналогіі развіццёвага навучання (сістэма Эльконіна-Давыдава). У школе праходзіць рэспубліканскі семінар-практыкум па гэтай сістэме.

"Калі мы шэсць гадоў таму вырашылі займацца па сістэме развіццёвага навучання Эльконіна-Давыдава, дык першапачаткова за мэту ставілі падтрыманне натуральнага імкнення дзіцяці да ўдасканалення і гармоніі. Настаўнікі, якія працуюць у развіццёвых класах, накіраваны ў сваёй дзейнасці на стварэнне спрыяльных умоў для самавыражэння і самарэалізацыі", – у сваім выступленні перад настаўнікамі падкрэсліла дырэктар сярэдняй школы №181 Людміла Нікіфараўна Белавусава. Укараненне сістэмы пачалося з пачатковай школы, другі год ідзе эксперымент па развіццёвым навучанні ў сярэдніх класах (2000-2001 навучальны год з'яўляўся падрыхтоўчым этапам, 2001-2002 –ажыццяўляецца комплексна-мэтавая праграма эксперыменту). У рамках гэтай сістэмы ў школе вядуцца чатыры прадметы – беларуская і руская мовы, матэматыка, гісторыя.

181-я школа была абрана не выпадкова. Вопытныя настаўнікі ўжо маюць што паказаць іншым. Семінар прадугледжвае наведванне яго ўдзельнікамі шэрагу адкрытых урокаў па матэматыцы, гісторыі, рускай і беларускай мовах, якія пабудаваны па схеме развіццёвага навучання. Далей – абмеркаванне наведаных урокаў, потым складанне свайго праекта ўрока і замацаванне на практыцы – спроба самастойна правесці такі ўрок.

Як гаварылася вышэй, развіццёвае навучанне ў 181-й школе пачынаецца ў пачатковым звяне. Паводле слоў дырэктара, падчас урокаў дзеці паводзяць сябе вельмі спакойна, і вялікая колькасць гасцей на занятках нікольк і ім не замінае. Шчыра кажучы, верылася з цяжкасцю, але, наведаўшы такі ўрок, упэўнілася, як кажуць, на ўласныя вочы.

Урок матэматыкі ў 2 "Б" клас прайшоў у звычайным працоўным рэжыме, хоць так званых гасцей (настаўнікаў-практыкантаў) было шмат і кожны з іх вельмі пільна сачыў за настаўніцай І.Г.Краснапёравай ды яе вучнямі. А яны вучыліся памнажаць мнагазначны лік на адназначны. Клас быў падзелены на тры групы па 5-6 чалавек, кожная з якіх сядзела асобна за сваім сталом. Не было ніякага тлумачэння новага матэрыялу. Дзеці самі (канешне, не без дапамогі настаўніцы) выводзілі тэарэтычныя выкладкі з дапамогай лагічна створанай схемы. Усё пачалося з агульнага пытання: "Калі б да нас прыйшоў хлопчык з іншага класа, змог бы ён рашыць такі прыклад: 5163х9? Што яму неабходна ведаць?" Безумоўна, табліцы множання і складання. А каб хлопчык пры рашэнні не нарабіў памылак і навучыўся правільна рашаць такія прыклады, дзеці склалі паэтапны план дзеянняў пры рашэнні прыкладаў з памнажэннем адназначнага ліку на мнагазначны. Намаганнямі ўсіх трох груп была складзена агульная мадэль рашэння прыкладаў. Потым была індывідуальная праца ў кожнай групе, рашэнне новых задач.

Падчас урока заўважыла, што дзеці даволі лёгка аперыруюць спецыяльнымі тэрмінамі, могуць хутка, правільна і лагічна выкласці сваю думку. Сярод вучняў усталяваліся ўзаемавыручка і ўзаемадапамога.

Цікава было паназіраць і за настаўнікамі, што прысутнічалі на ўроку, падчас якога яны старанна ўсё занатоўвалі ў свае канспекты, чым самі нагадвалі тых жа вучняў.

Пры абмеркаванні наведаных урокаў было адзначана шмат станоўчага ў развіццёвым навучанні. Але самае галоўнае, што ў вучня выпрацоўваецца славесна-лагічнае мысленне, у той час як, напрыклад, у так званай традыцыйнай школе акцэнт робіцца на развіццё памяці. Сістэма Эльконіна-Давыдава з'яўляецца альтэрнатыўнай традыцыйнаму навучанню.

Тое, што яна ёсць крок наперад у школьным навучальным працэсе, прызналі ўсе прысутныя настаўнікі. Але пагадзіліся і з тым, што каб падрыхтавацца да развіццёвага ўрока, патрабуецца шмат часу, якога і так не хапае з-за перагрузкі. Акрамя таго, далёка не кожны настаўнік мае магчымасць карыстацца ў сваёй працы камп'ютэрам і ксераксам. Тым не менш прыхільнікаў згаданай сістэмы становіцца ўсё больш і больш, з чаго вынікае, што ў нашых вучняў паяўляецца ўсё больш і больш перспектыў дамагчыся аптымальнага выніку падчас вучобы ў школе.

Вольга ДУБОЎСКАЯ.

Весткі

Тут гучыць літоўская мова

Пайшоў дзесяты год, як у вёсцы Пеляса Воранаўскага раёна стала працаваць літоўская недзяржаўная школа. Яна была першай у краіне ўстановай адукацыі для дзяцей нацыянальных меншасцей.

Навучанне пачалося адразу ў некалькіх пачатковых класах, вучні якіх да гэтага набывалі веды ў Літоўскім доме ў Вільнюсе.

У школе ўжо адбыліся два выпускі. Яе выпускнікі зараз вучацца ў Віленскім педагагічным універсітэце.

Ушанавалі вучонага-земляка

Не толькі настаўнікаў і вучняў, а і сялян з навакольных вёсак, дзе кампактна пражываюць літоўцы, сабрала вечарына ў гонар выдатнага вучонага-арнітолага Літвы Тадаса Іванаўскаса (Тадэвуша Іваноўскага). Нарадзіўся ён у маёнтку Лябёдка, што знаходзіцца каля недалёкіх адсюль Васілішак. Успамінамі аб сустрэчы са знакамітым земляком падзяліліся жыхарка Пелясы Марыя Крапеня, ураджэнец суседняй вёскі Дубінцы, былы віцэ-прэзідэнт Літоўскага фонду культуры Ізідорас Шымелёніс і іншыя.

Выступоўцы расказалі і пра навуковую дзейнасць Т.Іванаўскаса. Увазе прысутных былі прапанаваны відэафільм аб наведанні вучнямі Лябёдкі сям'і Іваноўскіх, фотавыстава пра яе.

– Мы ганарымся, што ў нас, на малой радзіме Тадаса Іванаўскаса, дадзены старт урачыстасцям, прысвечаным 120-м угодкам выдатнага вучонага і чалавека, – гаворыць дырэктар школы Альфонсас Швяльніс. – Гадавіна ж гэтая будзе шырока адзначана па ўсёй Літве.

Юныя кніганошы

Калектыў школы як мага спрыяе нацыянальнаму адраджэнню мясцовых літоўцаў. Так, кожны тыдзень старшакласнікі адпраўляюцца ў навакольныя вёскі да суродзічаў з пачэсным даручэннем. Яны дастаўляюць сялянам мастацкую літаратуру, прывезеныя з Вільнюса газеты і часопісы на літоўскай мове.

Асабліва рады такім візітам пенсіянеры, нямоглыя людзі. Накіроўвае дзейнасць юных распаўсюджвальнікаў кніг і перыядычнага друку настаўніца Жывіле Дайнене.

Расказвае музей

Вось ужо колькі гадоў у школе працуе краязнаўчы музей. Тут захоўваецца багаты інфарматыўны матэрыял аб адкрыцці ў Пелясе ў пачатку XX стагоддзя літоўскай школы, нелегальным навучанні роднай мове ў міжваенны перыяд, калі Заходняя Беларусь была ў складзе польскай дзяржавы, пра жыццё, побыт і традыцыі тутэйшых літоўцаў.

Многае робяць для папаўнення фондаў музея настаўнікі і асабліва ініцыятар яго стварэння Антаніна Чэсанене.

Памятныя дошкі сведчаць

Шмат намаганняў, маральных і матэрыяльных выдаткаў уклалі дзеля таго, каб пабудаваць і адкрыць у Пелясе літоўскую школу, доктар філасофіі з Вільнюса Дарыюс Куоліс, згаданы раней Ізідорас Шымелёніс, яго сын, архітэктар па прафесіі, Саўлюс. Дабрачынныя справы гэтых людзей засведчаны на мемарыяльнай дошцы, што адкрыта нядаўна на будынку школы.

Падобны знак з'явіўся і на будынку размешчанага побач касцёла. У гонар тых людзей, якія ў гады ваяўнічага атэізму выступалі за перадачу вернікам і аднаўленне храма, што быў прыстасаваны пад калгасны склад. І святая справа перамагла.

Аляксандр ЖАЛКОЎСКІ.

Фостэрынг - дапамога сям'і

У апошнія гады колькасць дзяцей-сірот і дзяцей, бацькі якіх пазбаўлены бацькоўскіх правоў, няўхільна павялічваецца. Праблемы сацыяльнага сіроцтва і шляхі іх вырашэння хвалююць нашу дзяржаву. Паводле даных статыстыкі, на 1 студзеня 2001 года ў нашай рэспубліцы налічвалася 30.100 непаўналетніх сірот. 88 працэнтаў дзяцей ад агульнай колькасці з'яўляюцца сіротамі пры жывых бацьках або сацыяльнымі сіротамі.

У сувязі з гэтым перапоўнены дзіцячыя дамы і інтэрнаты, а спецыялісты па абароне правоў дзіцяці і грамадскасць усё часцей гавораць пра немэтазгоднасць утрымання дзяцей ва ўстановах такога тыпу. Таму і становіцца відавочнай неабходнасць укаранення альтэрнатыўных форм утрымання і выхавання дзяцей, якія засталіся без апекі бацькоў.

У Рэспубліцы Беларусь перспектыўным напрамкам вырашэння праблемы сацыяльнага сіроцтва і безнагляднасці сярод дзяцей, якія засталіся без апекі бацькоў, з'яўляецца перадача іх на выхаванне ў прыёмную сям'ю або пад патранат, што нагадвае фостэрскую сям'ю, шырока распаўсюджаную ў розных краінах свету. Пад патранатам разумеецца спецыяльная форма ўладкавання дзіцяці, якое мае патрэбу ў дзяржаўнай абароне, на выхаванне ў сям'ю патранатных бацькоў пры захаванні часткі абавязкаў апекуна (папячыцеля) у адносінах да дзіцяці і органа апекі і папячыцельства (упаўнаважанага органа).

Прыёмная сям'я ствараецца на аснове дагавора аб перадачы дзіцяці (дзяцей) на выхаванне ў сям'ю і працоўнага дагавора, якія заключаюцца паміж органамі апекі і папячыцельства і прыёмнымі бацькамі (мужам і жонкай або асобнымі грамадзянамі), якія жадаюць узяць дзяцей на выхаванне.

Метадыст вышэйшай катэгорыі ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Акадэміі паслядыпломнай адукацыі Галіна Дзмітрыеўна Простак з'яўляецца вядучым каардынатарам у рэалізацыі сумеснага праекта Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і ЮНІСЕФ "Альтэрнатыўныя формы ўладкавання на выхаванне дзяцей-сірот", які паклаў пачатак новым падыходам у арганізацыі работы па стварэнні прыёмных сем'яў. Яна выступіла галоўным арганізатарам трэнінгаў для спецыялістаў устаноў адукацыі па ўвядзенні ў практыку фостэрнага выхавання дзяцей.

Улічваючы мноства складаных пытанняў, якія ўзнікаюць на шляху стварэння прыёмных сем'яў, у Акадэміі паслядыпломнай адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь арганізаваны курсы і семінары па гэтай праблеме, слухачамі якіх становяцца як будучыя прыёмныя бацькі, так і спецыялісты па абароне правоў дзіцяці. Праграма курсаў распрацавана сацыяльнымі работнікамі Вялікабрытаніі, якія непасрэдна прымаюць удзел у яе правядзенні.

"Мама Галя" - так называюць Галіну Дзмітрыеўну Простак слухачы курсаў "Прынцыпы і практыка фостэрнай апекі". Яна стараецца паказаць, як для дзіцяці з праблемай сям'і, не гатовага станоўча ўспрымаць і асвойваць ролю сем'яніна (таму што яно мае адмоўны вопыт), важна прыёмная сям'я.

Галіна Дзмітрыеўна паспяхова ўдзельнічае ў метадычным забеспячэнні школ-інтэрнатаў, дзіцячых дамоў, прыёмных сем'яў новымі распрацоўкамі і матэрыяламі па ўкараненні і выкарыстанні сучасных адукацыйных і выхаваўчых тэхналогій. Багаты педагагічны вопыт і шматгадовая праца ў сістэме адукацыі, у прыватнасці непасрэдна з інтэрнатнымі ўстановамі і дзіцячымі дамамі, глыбокае веданне праблем абароны дзяцінства, дапамагаюць Галіне Дзмітрыеўне Простак наладжваць цесныя кантакты і супрацоўніцтва не толькі з лепшымі спецыялістамі ў гэтай галіне нашай краіны, але і замежжа.

Так, па ініцыятыве Галіны Дзмітрыеўны пасля чарговых заняткаў на курсах з удзелам у іх сацыяльных работнікаў Вялікабрытаніі пасол Англіі ў Рэспубліцы Беларусь Іон Келлі арганізаваў прыём слухачоў у сваім пасольстве і ўручыў ім сертыфікаты аб атрыманні адпаведных ведаў па прынцыпах арганізацыі фостэрнай апекі.

Рыма КЕДЗЯРАВА,
метадыст вышэйшай катэгорыі ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Акадэміі паслядыпломнай адукацыі.

НА ЗДЫМКУ: (справа налева) пасол Вялікабрытаніі ў Рэспубліцы Беларусь Іон Келлі; метадыст вышэйшай катэгорыі Г.Д.Простак; галоўны інспектар Галоўнага ўпраўлення сацыяльнай і выхаваўчай работы Міністэрства адукацыі Г.І.Рудзянкова; каардынатар праекта "Фостэрынг у Рэспубліцы Беларусь" В.С.Шахлай.

Лёсы людскія

"Я люблю цябе, жыццё"

Па-рознаму людзі разважаюць аб шчасці. Для аднаго - гэта багацце і дастатак ва ўсім, для другога - шыкоўны катэдж з іншамаркай, а для трэцяга - спакой і мір у сям'і, для чацвёртага - добрае здароўе... Пераважная большасць людзей сыходзяцца ў тым, што найважнейшая каштоўнасць - усё ж здароўе, бо калі яно ёсць, то ўсё астатняе, як кажуць, нажыўное.

Нядаўна я пазнаёмілася з цікавай жанчынай, чалавекам нялёгкага жыццёвага лёсу. Завуць яе Жанна Пятроўна Хазава. Яна інвалід з дзяцінства. Пагутарыўшы з паўгадзіны, глыбока пераканалася, які вялікі сэнс для яе мае выказванне, што быць шчаслівым - гэта значыць быць здаровым.

Бяда прыйшла ў дом Ганны Мікалаеўны Сацута з вёскі Крытышын нечакана. Яе трохгадовая дачушка Жанначка ўпала так моцна, што пакалечыла ножку. Хто мог тады падумаць, што гэтае дзіцячае падзенне паўплывае на ўсё будучае жыццё, перакрэсліць светлыя мары і задумы, пазначыць жыццёвы лёс гэтым страшным словам -інваліднасць.

Але маладая на той час матуля не бяздзейнічала, не скарылася пад цяжарам непасільнага гора. Яна аб'ехала ўсё, што магла, у пошуках паратунку: Брэст, Мінск, Кіеў, Курган. Дзеля таго каб трапіць на аперацыю з дачушкай у Курганскі навукова-даследчы інстытут артапедыі і траўматалогіі, прабілася аж у Міністэрства аховы здароўя былога СССР, пісала да самой Валянціны Мікалаеўны Церашковай, якая, дарэчы, і пасадзейнічала. Тройчы апераравалі Жанначчу ў Кургане вопытныя і знакамітыя дактары. Яны рабілі ўсё, на што здольная наша медыцына... Амаль год давялося жыць у Кургане і самой Ганне Мікалаеўне. Каб быць побач з дачушкай, уладкавалася санітаркай. Хаваючы мокрыя ад слёз вочы, яна знаходзіла самыя пяшчотныя словы, каб супакоіць дачку, абнадзеіць яе, падтрымаць. Яе клопат і любоў часам дзейнічалі гэтак жа гаюча, як і прапісаныя лекі.

- Дзякуючы маёй мілай мамачцы я выправіла і перажыла ўсё, - прызнаецца ў размове Жанна Пятроўна. - Яна для мяне надзея і апора ва ўсім, падтрымка і дарадчык мой.

Мужнасці і самаахвярнасці гэтай вясковай жанчыны здзіўляюцца многія, хто яе ведае. Ніхто не аспрэчыць, што толькі дзякуючы ёй Жанна не толькі паспяхова ў свой час закончыла Іванаўскую школу-гімназію, але і дзяржаўны інстытут культуры, стала кваліфікаваным бібліятэкарам.

Зараз Жанна Пятроўна Хазава працуе ў бібліятэцы Іванаўскай сярэдняй школы №2, дзе, дарэчы, мы і пазнаёміліся. І хоць у яе, вядома, не тыя сілы, не тое здароўе як у іншых, але са сваімі абавязкамі жанчына спраўляецца.

- Так хочацца быць, як кажуць, у страі, адчуваць сябе патрэбнай людзям, грамадству, - дзеліцца Жанна Пятроўна.

Але цяпер я ведаю, што найбольш за ўсіх яна трэба сыночку Міколку, другакласніку гэтай жа школы, і роднай матулі, што па-ранейшаму жыве ў вёсцы Крытышын, каб трымаць хатнюю гаспадарку, усім, чым можа, дапамагаць дачцы і ўнуку. Бо зноў жа толькі дзякуючы ёй і прадстаўнікам райвыканкама, якія пасадзейнічалі ў выдзяленні для сям'і Хазавых бязвыплатнай грашовай субсідыі, у мінулым годзе Жанна Пятроўна стала гаспадыняй добраўпарадкаванай гарадской кватэры. Да гэтага моманту амаль чатыры гады яна з пашкоджаным пазваночнікам амаль штодзень дабіралася з сыночкам з Крытышына. Малога адводзіла ў садок, а сама спяшалася на работу. Ці ж не мужная жанчына?! Яна дастойная захаплення!

Свет не без добрых людзей. Слава Богу, на іх шанцуе і Ганне Мікалаеўне, і самой Жанне Пятроўне. Яны вельмі шчыра прасілі назваць прозвішчы тых, хто ніколі не застаецца абыякавым да іх праблем і справаў. Выконваю іх просьбу. Гэта Ніна Іванаўна Гарчанюк, Галіна Пятроўна Шаўчук, Любоў Мікалаеўна Кананчук, Ганна Ігнатаўна Кананчук, Раіса Паўлаўна Жушма, Васіль Пятровіч Куніцкі, Леанід Мікалаевіч Дзядзюк, Маісей Андрэевіч Сацута, Алена Мікалаеўна Магонава, Надзея Антонаўна Дубік, Антаніна Антонаўна Дубнавіцкая... суседзі, родзічы, знаёмыя, сябры. Ды хіба ж усіх пералічыш? Але, паверце, кожнаму з вас да глыбіні душы ўдзячныя Жанна і яе маці.

...Вечар запальвае агеньчыкі ў вокнах кватэр. Неўзабаве загарыцца святло і на чацвёртым паверсе дома, дзе пражывае сям'я Хазавых. А гэта значыць, што Жанна Пятроўна разам з Міколкаю вярнуліся дадому. Магчыма, хлопчык, як і заўсёды, праз нейкі час захоплена будзе перагортваць старонкі новай цікавай кнігі, а Жанна Пятроўна ў гэты момант хуценька прыгатуе для сыночка яго любімы салат ці спячэ духмянае пячэнне...

У кожнага з нас ёсць вялікая патрэба - любіць і быць любімымі. Думаецца, нягледзячы на ўсе жыццёвыя выпрабаванні, праблемы са здароўем, Жанне Пятроўне Хазавай добра знаёма гэтае пачуццё. А значыць, жыве яна паўнакроўным жыццём.

Каму-нікаму варта было б у яе многаму павучыцца!

Надзея КУХАРЧУК.

Правы дзіцяці

Непаўналетнія як аб'ект гандлю і эксплуатацыі

Даследаванні паказваюць, што і ў сучасным грамадстве дзеці з'яўляюцца адной з самых неабароненых катэгорый людзей на нашай планеце. Менавіта яны асабліва часта становяцца ахвярамі злоўжыванняў, насілля, пагарды і эксплуатацыі. Менавіта яны падвержаны найбольшай рызыцы ў нашым грамадстве.

У свеце працуе каля 250 мільёнаў дзяцей. Прычым многія з іх у такіх умовах, якія сур'ёзна пагражаюць іх жыццю, здароўю і перашкаджаюць атрымліваць самую элементарную адукацыю. Каля мільёна дзяцей штогод уцягваюцца ў незаконны сексуальны бізнес, прадаюцца або становяцца ахвярамі кантрабанды ў сваёй краіне або за мяжой. Многія вымушаны жыць ва ўмовах, блізкіх да рабства. Агульным фактарам, які аб'ядноўвае гэтыя жахлівыя статыстычныя даныя, з'яўляецца эканамічная эксплуатацыя.

Гандаль дзецьмі даўно пастаўлены па-за законам большасцю краін, аднак ён уяўляе сабой мільённую індустрыю кабальнай працы і сексуальнай эксплуатацыі. У першую чаргу гэта датычыць жанчын і дзяўчынак, якіх прадаюць у прастытуцыю або ў фактычнае рабства пад выглядам хатніх слуг. Гандаль адбываецца на ўсіх кантынентах, але з-за нелегальнага характару цяжка ўстанавіць яго сапраўдныя памеры.

Вызначаюцца чатыры найбольш распаўсюджаныя ў свеце напрамкі эксплуатацыі дзяцей.

Па-першае, гэта **кабальная праца на вытворчасці**. Вярбоўшчыкі выплачваюць аванс бедным сем'ям, каб потым адправіць дзяцей на працу. Кабальная праца асабліва распаўсюджана ў дывановай і тэкстыльнай прамысловасці, а таксама на каменяломнях і ў вытворчасці цэглы. У Індыі кабальная праца выкарыстоўваецца на вытворчасці невялікіх цыгарэт, якія скручваюцца ўручную. У паўднёвым штаце Тамілнаду ў вытворчасці такіх цыгарэт выкарыстоўваецца кабальная праца тысяч дзяўчынак і хлопчыкаў ва ўзросце сямі-васьмі гадоў. Дзеці павінны скруціць 1000 цыгарэт у дзень, атрымліваючы за гэта прыкладна 20-22 цэнты, што складае адну чацвёртую заробку дарослых.

Па-другое, **праца дзяцей у якасці хатніх слуг.** Асаблівую праблему складае гандаль дзяўчынкамі ў якасці дамашніх служанак. У поўнай залежнасці ад свайго работадаўцы, ізаляваныя ад сваёй сям'і, яны працуюць доўгімі гадзінамі, часам без усялякай аплаты, і нярэдка становяцца ахвярамі фізічнага і сексуальнага насілля. Паводле даных Міжнароднай арганізацыі працы, доля дзяцей, якія працуюць у якасці хатніх слуг, - высокая. У Бразіліі, напрыклад, 22 працэнты дзяцей, якія працуюць, выкарыстоўваюцца як дамашнія слугі. У Венесуэле 60 працэнтаў дзяўчынак ва ўзросце ад 10 да 14 гадоў працуюць у якасці служанак.

Па-трэцяе, **выкарыстанне дзяцей у сексіндустрыі.** Эксплуатацыя дзяцей у прастытуцыі і парнаграфіі - гэта глабальная індустрыя, якой садзейнічае галеча, сквапнасць і попыт цынічных людзей на танны секс. Пры гэтым калечыцца жыццё мільёнаў хлопчыкаў і дзяўчынак як у багатых, так і ў бедных краінах. У некаторых дзяржавах Паўднёвай і Паўднёва-Усходняй Азіі налічваюцца сотні тысяч дзяцей-прастытутак - як хлопчыкаў, так і дзяўчынак. Штогод у камерцыйную індустрыю сексу ўліваюцца 2 млн. дзяўчынак ва ўзросце ад 5 да 15 гадоў. За паслугі яны атрымліваюць 10-15 долараў або проста ежу і адзенне. Ёсць даныя аб дзіцячай прастытуцыі ў Афрыцы і Лацінскай Амерыцы. Калі ў 70-я гады дзіцячая прастытуцыя была распаўсюджана ў краінах Паўднёвага Усходу, дык на пачатку 90-х яна стала імкліва распаўсюджвацца ў краінах Усходняй Еўропы і СНД. У газетах сталі паяўляцца артыкулы пра секс-турызм са скандынаўскіх краін у краіны Балтыі і Санкт-Пецярбург. Непрызнанне гэтай праблемы ўладамі і грамадствам у цэлым прывяло да таго, што прастытуцыя моцна "памаладзела". Вынікам гэтага стала беспрэцэдэнтнае распаўсюджанне сярод дзяцей і падлеткаў розных хвароб, якія перадаюцца палавым шляхам. Найбольшая колькасць гэтых захворванняў прыпадае на ўзроставую групу 20-24 гадоў, за імі ідуць 15-19-гадовыя. Акрамя таго, палова інфіцыраваных ВІЧ/СНІДам - маладыя людзі да 25 гадоў. Дзеці сталі шырока выкарыстоўвацца ў парнафільмах, што таксама з'яўляецца праявай сексуальнага насілля і разбэшчвання непаўналетніх. У СМІ шмат пішуць пра справу "Блакітная архідэя" - арганізацыю, якая наладзіла стварэнне і продаж праз Інтэрнет парнафільмаў з удзелам дзяцей.

І апошняе - **гандаль дзіцячымі органамі з мэтай трансплантацыі.**

Развіццё медыцыны ў галіне трансплантацыі органаў нарадзіла самы жахлівы промысел гандляроў дзецьмі - дзеці сталі выкрадацца і прадавацца з мэтай выкарыстання іх унутраных органаў. Адсутнасць статыстыкі не дазваляе ў поўнай меры ацаніць памеры гэтага пачварнага бедства, але нават адзінкавыя выпадкі, пра якія ёсць інфармацыя, гавораць пра неабходнасць прыняцця неадкладных мер па прадухіленні гэтай з'явы.

Асноўнымі прадаўцамі дзяцей з'яўляюцца бацькі, апекуны, настаўнікі, а таксама прадстаўнікі розных так званых "дабрачынных арганізацый". Прадаюцца пераважна дзеці ва ўзросце 10-16 гадоў з вялікіх або вельмі бедных сем'яў, якія не ў стане пракарміць усіх сваіх членаў. Асабліва гэта адносіцца да дзяцей з сельскіх абшчын у Азіі, якія трапляюць у Бангкок ці Бамбей, з Мазамбіка - у Паўднёвую Афрыку, з краін СНД і Польшчы - у Заходнюю Еўропу. Найбольшую рызыку стаць ахвярамі сексуальнага гвалту і камерцыйнага выкарыстання маюць дзеці, якія бадзяжнічаюць, жабруюць, пазбаўлены бацькоўскай апекі. У групу рызыкі таксама ўваходзяць дзеці з сем'яў алкаголікаў і наркаманаў, з сем'яў, дзе маці займаецца "старажытнай" прафесіяй. Пакупнікі плацяць бацькам 120-150 долараў і перапрадаюць дзяцей у бардэлі або іншаземцам. Пашыранай з'явай стала выкраданне дзяцей і кантрабандная дастаўка іх у іншыя краіны з фальшывымі або падробленымі пашпартамі.

Канвенцыя аб правах дзіцяці аказала магутнае ўздзеянне на тое, каб пакласці канец гандлю і эксплуатацыі дзяцей. Артыкул 32 канвенцыі зацвярджае права дзяцей на абарону ад эканамічнай эксплуатацыі і ад выканання работы, якая можа ствараць небяспеку для здароўя або служыць перашкодай да атрымання адукацыі. Палажэнні канвенцыі былі развіты ў шэрагу міжнародных канвенцый МАП. У чэрвені 1999 года была прынята канвенцыя Міжнароднай арганізацыі працы №182 аб найгоршых формах дзіцячай працы. Асноўная ўвага ў ёй удзяляецца ліквідацыі рабства, даўгавой кабалы, прымусу дзяцей да ўдзелу ў ваенных канфліктах, да прастытуцыі, гандлю наркотыкамі і любой дзейнасці, якая стварае пагрозу для іх здароўя, бяспекі і маралі.

Сусветным кангрэсам супраць сексуальнай эксплуатацыі дзяцей у камерцыйных мэтах прынята Праграма дзеянняў і Факультатыўны пратакол да Канвенцыі аб правах дзіцяці, які датычыць барацьбы з гандлем дзецьмі, дзіцячай прастытуцыяй і дзіцячай парнаграфіяй.

Крымінальны кодэкс нашай рэспублікі прадугледжвае адказнасць за сексуальныя сувязі з асобамі да 16 гадоў, за гандаль непаўналетнімі, за прымус іх да дзеянняў сексуальнага характару. За здзяйсненне гэтых злачынстваў прадугледжана пакаранне - пазбаўленне волі.

У Беларусі прыняты Закон "Аб міжнародным усынаўленні", паводле якога выезд дзяцей за мяжу ажыццяўляецца толькі пры наяўнасці пашпарта на дзіця і пісьмовага дазволу абодвух бацькоў, уведзена строгая рэгістрацыя ўсіх немаўлят.

У той жа час у нашым грамадстве пакуль яшчэ не ў поўнай меры ўсведамляецца праблема эксплуатацыі і насілля над дзецьмі. У сувязі з гэтым не ўдаецца пакласці канец сексуальнаму здзеку і сексуальнай эксплуатацыі дзяцей. Дзяцей, якія трапілі ў бяду за мяжой, цяжка абараняць, таму што з краінамі Заходняй Еўропы Беларусь не мае пагадненняў аб прававой дапамозе. Востра не хапае адпаведных структур, і асабліва спецыялістаў па сацыяльнай дапамозе дзецям і сем'ям: сацыяльных работнікаў, педагогаў, псіхолагаў і іншых, якія павінны працаваць непасрэдна з ахвярамі насілля. Нам неабходна як мага хутчэй ратыфікаваць канвенцыі Міжнароднай арганізацыі працы №№138 і 182, што датычаць дзіцячай працы, а таксама Пратакол аб прадухіленні і спыненні гандлю людзьмі, асабліва жанчынамі і дзецьмі, і пакаранне за яго, які дапаўняе Канвенцыю ААН супраць транснацыянальнай арганізаванай злачыннасці.

Такім з'явам, як прымусовая і абавязковая праца і дзіцячая прастытуцыя, не павінна быць месца ў грамадстве. Гэта трэба ўсвядоміць і прыняць дзейсныя меры як на міжнародным, так і на нацыянальным узроўні.

Тамара СЦЯПАНАВА,
старшы выкладчык кафедры педагогікі пачатковага навучання,
Валерый ВАЙЦ,
дацэнт кафедры педагогікі Брэсцкага дзяржаўнага універсітэта.

Спецыяльная адукацыя

Ім жаласлівасць не трэба

Паколькі на Гомельскае ГПТВ № 67 будаўнікоў ускладзена адказнасць за інтэграванае навучанне і выхаванне розных катэгорый навучэнцаў вобласці, інжынерна-педагагічныя работнікі праводзяць мэтанакіраваную дзейнасць па ўдасканаленні ўсіх напрамкаў вучэбна-выхаваўчага працэсу і ўмацаванні вучэбна-матэрыяльнай базы.

У вучылішчы было адкрыта спецыяльнае аддзяленне па прафесійнай падрыхтоўцы дзяцей з недахопамі псіхафізічнага развіцця. Трэба адзначыць, што аддзяленне з'яўляецца адзіным у вобласці.

Галоўная і канчатковая мэта ўсяго вучэбна-выхаваўчага працэсу на аддзяленні - гэта інтэграцыя навучэнцаў у грамадстве, забеспячэнне магчымасці жыць паўнацэнным жыццём.

Асноўным прынцыпам работы аддзялення і ўсяго педкалектыву стала імкненне будаваць узаеміны з дзецьмі з асаблівасцямі развіцця не па-за асноўным кантынгентам дзяцей і не на шкадаванні, а на разуменні таго, што гэтыя дзеці не такія, як усе, але нароўні з усімі маюць права на нармальнае жыццё.

За гады работы аддзялення інжынерна-педагагічны калектыў зусім іншымі вачамі паглядзеў на пытанні навучання, развіцця і выхавання навучэнцаў з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця. Пачуццё жаласлівасці да гэтых дзяцей змяніла жаданне дапамагчы ім хутчэй адаптавацца ў грамадстве, а самае галоўнае - пераканаць сябе і іншых людзей у сваёй значнасці, індывідуальнасці, непаўторнасці, забыць і ніколі не ўспамінаць пра сваю непаўнацэннасць. Думаю, палепшыць псіхалагічны стан многіх дзяцей нам удаецца.

Цяпер спецаддзяленне ўключае 4 групы па спецыяльнасці "Слесар-сантэхнік" для дзяцей, якія маюць адхіленні ў псіхафізічным і разумовым развіцці. У гэтых групах займаецца 58 навучэнцаў. А таксама спецаддзяленне мае адну групу з 15 падлеткаў са слабым слыхам, якія вучацца па спецыяльнасці "Сталяр, цясляр".

З улікам асаблівасцей навучання мы распрацавалі новы вучэбны план, які дазваляе карэкціраваць недахопы ў развіцці дзяцей. Агульнаадукацыйныя прадметы маюць прыкладны характар, уведзены рэабілітацыйна-карэкцыйны кампанент, які ўключае прадметы, што садзейнічаюць сацыялізацыі і рэабілітацыі гэтай катэгорыі навучэнцаў, фарміраванню ў іх жыццёвай кампетэнтнасці, фізічную рэабілітацыю, медыка-псіхалагічную карэкцыю і адаптацыю ў сацыяльным асяроддзі; уведзены спецыяльныя прадметы па фарміраванні навыкаў узаемін (культуры мовы).

Акрамя таго, мы пастараліся сур'ёзна падысці да ўліку ўзроўню ведаў. Выкладчыкі распрацавалі доследныя аўтарскія праграмы па прадметах з улікам індывідуальных здольнасцей навучэнцаў.

З мэтай камплектавання груп работнікі вучылішча праводзяць прафарыентацыйную работу. Кожны год мы выязджаем у школы-інтэрнаты, гутарым з выпускнікамі, малодшымі школьнікамі, расказваем пра вучылішча, праводзім адбор.

У наша вучылішча прыязджаюць выпускнікі школ-інтэрнатаў №№ 4, 5 Гомеля, Улукаўскай, Жлобінскай, Бабініцкай школ-інтэрнатаў і інтэграваных класаў Рагачоўскага раёна. Такім чынам, у выніку гэтага нам лягчэй праводзіць адбор.

Хачу зазначыць, што ў нас створаны ўмовы для паўнацэннай прафесійнай падрыхтоўкі субнармальных дзяцей. Для навучання па спецыяльнасці "Слесар-сантэхнік" абсталяваны вучэбна-вытворчая майстэрня і кабінет спецдысцыплін. У гэтым навучальным годзе мы перайшлі на падрыхтоўку мантажнікаў санітарна-тэхнічных сістэм і абсталявання. Для гэтага ёсць вытворчая майстэрня, якая дазваляе адпрацоўваць прыёмы і тэхналагічную паслядоўнасць мантажу асноўнага санітарна-тэхнічнага абсталявання. На майстэрню ўжо затрачана 1,5 млн. руб., выдзеленых у рамках падпраграмы "Дзеці-інваліды", прэзідэнцкай праграмы "Дзеці Беларусі", і 0,9 млн. руб. са сродкаў пазабюджэтнай дзейнасці вучылішча. Для падрыхтоўкі навучэнцаў, якія маюць недахопы слыху, па спецыяльнасці "Сталяр, цясляр" выкарыстоўваюцца вучэбна-вытворчая майстэрня і кабінет спецдысцыплін. Да пачатку навучальнага года сталярная майстэрня была канчаткова даведзена да ладу ручным і электрыфікаваным сталярным інструментам на суму 1,5 млн. руб., набытым за кошт падпраграмы "Дзеці-інваліды".

Вельмі ўдалым аказаўся падбор кіраўнікоў вучэбных груп на аддзяленні. Гэта вопытныя педагогі, якія карыстаюцца павагай, умеюць спагадаць і маюць пачуццё павышанай адказнасці.

З 26 выкладчыкаў 20 удзельнічаюць у тэарэтычнай падрыхтоўцы гэтай катэгорыі навучэнцаў. Нашы педагогі не маюць дэфекталагічнай адукацыі, таму мы накіроўваем іх на ўсе мэтавыя курсы, якія арганізуюцца і праводзяцца Рэспубліканскім інстытутам прафесійнай адукацыі і ўпраўленнем адукацыі. Штогод падпісваемся на часопіс "Дэфекталогія".

Выхаваўчая работа з субнармальнымі дзецьмі з'яўляецца неад'емнай часткай выхаваўчага працэсу ў вучылішчы, інтэгруе гэтых падлеткаў у вучнёўскі калектыў, дапамагае ім пераадольваць сацыяльную ізаляцыю, насычае іх жыццё падзеямі, у якіх прадугледжаны кантакты з іншымі дзецьмі, новыя ролевыя паводзіны. Уся работа, накіраваная на стварэнне здаровага мікраклімату, добразычлівых адносін да субнармальных навучэнцаў з боку асноўнага кантынгенту, базіруецца на ідэях дабра, дружбы, клопату, чалавечай годнасці. І ў той жа час гэтая работа накіроўваецца на выпрацоўку ў субнармальных дзяцей актыўнай жыццёвай пазіцыі, выкараненне спажывецкага стаўлення да жыцця, іншых людзей; на фарміраванне лепшых рыс беларускага нацыянальнага характару: працавітасці, дружалюбнасці, памяркоўнасці; на выхаванне гатоўнасці прыходзіць на дапамогу ў бядзе, паважаць правы іншых людзей.

Падлеткі прымаюць удзел ва ўсіх агульнавучылішчных мерапрыемствах, што садзейнічае сацыяльна-псіхічнай адаптацыі навучэнцаў, засваенню традыцый установы. Вельмі часта дзеці заваёўваюць прызы сімпатый. З-за сваіх асаблівасцей з гурткоў і секцый розных напрамкаў гэтыя дзеці аддаюць перавагу камп'ютэрнаму гуртку, секцыі агульнафізічнай падрыхтоўкі і стралковай. Спецыяльна для вырашэння праблем сацыяльнай адаптацыі субнармальных дзяцей створаны "Клуб добрых манер", работа якога накіравана на пераадоленне бар'ера паміж падлеткамі, якія маюць парушэнні ў развіцці, і сацыяльным асяроддзем, на фарміраванне культуры міжасобасных узаемін і ведаў аб агульначалавечых нормах маралі (дабрыні, абавязку, любові, спагадзе, міласэрнасці, цярпімасці ў адносінах да людзей). Гурток "Гаспадынька" арганізаваны для дзяцей, якія пражываюць у інтэрнаце. Прыярытэтным у яго рабоце з'яўляецца бытавая падрыхтоўка, фарміраванне жыццёвай кампетэнтнасці навучэнцаў, імкненне стварыць умовы для камфортнага пражывання. Заняткі гуртка праходзяць у абсталяваным памяшканні інтэрната і арганізуюцца так, каб навучэнцы самі для сябе адкрывалі рэзервы ўласнай асобы.

На працягу трох гадоў нашы дзеці ўдзельнічаюць у рэспубліканскай дабрачыннай акцыі "Нашы сэрцы - хворым дзецям". Суполка "Сябра дзяцей", якая з'яўляецца ініцыятарам дабрачынных навагодніх ёлак, штогод запрашае дзяцей на святы "Ад сэрца - да сэрца".

Сацыяльная адаптацыя - гэта найперш развіццё ў навучэнцаў механізмаў самасцвярджэння. І педагог павінен яму дапамагчы, улічваючы індывідуальна-псіхалагічныя асаблівасці. Таму індывідуальная выхаваўчая работа праводзіцца з выкарыстаннем вынікаў псіхолага-педагагічнай дыягностыкі асобы навучэнца. Наладжаны кантакт з Гомельскім абласным цэнтрам карэкцыйна-развіццёвага навучання і рэабілітацыі. Кожны год цэнтр праводзіць дыягнасціраванне новых навучэнцаў з адхіленнямі ў развіцці і на аснове вынікаў дыягностыкі будуе карэкцыйную праграму.

Наша вучылішча - адзінае ў горадзе, каму Гомельскі гарадскі цэнтр сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей аказвае псіхолага-педагагічную дапамогу па такіх напрамках: экстраная псіхалагічная дапамога па тэлефону даверу, карэкцыйна-развіццёвая работа, псіхалагічная падтрымка падлеткаў і распрацоўка індывідуальных стратэгій выхаду з крызісных сітуацый.

Медыцынскае суправаджэнне навучэнцаў мы разглядаем як важную частку выхаваўчага працэсу. Фарміраванне здаровага ладу жыцця, стаўлення да свайго здароўя як да каштоўнасці; неабходнасць палепшыць здароўе дзяцей патрабуе якаснага медыцынскага абслугоўвання субнармальных навучэнцаў.

Вельмі важным сёння з'яўляецца забеспячэнне спартыўнай і трэнажорнай залаў спартыўным інвентаром, таму што асноўным даступным заняткам у вольны час для навучэнцаў са слабым слыхам з'яўляецца спорт. Сярод нашых выхаванцаў ёсць удзельнік паралімпійскіх гульняў, пераможцы рэспубліканскіх спаборніцтваў па лёгкай атлетыцы, міні-футболу; 80 працэнтаў падлеткаў сур'ёзна займаюцца спортам. Акрамя таго, курс "Фізічная рэабілітацыя" для навучэнцаў з парушэннямі псіхафізічнага развіцця прадугледжвае карэкцыю парушэння рухальнага апарата, фарміраванне прафесійна значных рухальных функцый. І, вядома, не хапае спартыўнага абсталявання, інвентару, пры дапамозе якога развіваюцца парушаныя (або з адставаннем у развіцці) функцыі.

Сацыяльную абароненасць навучэнцам гарантуе прадастаўленне працоўных месцаў. Але, на жаль, сёння, ва ўмовах нестабільнай эканомікі, у наймальнікаў няма належнай зацікаўленасці ў прыёме на працу выпускнікоў з адхіленнямі ў псіхафізічным здароўі. Не зусім удалы вопыт стварэння і каардынацыйных саветаў пры выканаўчых органах улады па працаўладкаванні дзяцей-сірот і дзяцей з парушэннямі ў развіцці.

Нам штогод даводзіцца працаўладкоўваць 25-30 навучэнцаў з недахопамі развіцця і гэтулькі ж навучэнцаў-сірот. Таму за гады работы ў вучылішчы склалася цэлая сістэма мерапрыемстваў, накіраваных на вырашэнне пытанняў працаўладкавання. Наладжана цеснае ўзаемадзенне з рэгіянальнымі структурамі дзяржаўнай службы занятасці. Да працаўладкавання падключаем райвыканкамы, якія прымаюць рашэнні аб пазбаўленні бацькоў іх правоў. Вялікую дапамогу ў працаўладкаванні аказваюць, нягледзячы на складаную эканамічную сітуацыю, базавыя прадпрыемствы, прымаючы выпускнікоў-сірот з асаблівасцямі развіцця і прадастаўляючы ім жыллё. Кіраўнікі груп імкнуцца наладзіць праходжанне вытворчай практыкі такім чынам, каб потым гэтыя працоўныя месцы прадастаўляліся нашым выпускнікам.

У нашай навучальнай установе арганізаваны патранаж выпускнікоў на працягу двух гадоў пасля заканчэння вучылішча для аказання ім дапамогі ў крытычныя моманты жыцця.

Іван САМУСЕЎ,
дырэктар Гомельскага ГПТВ №67 будаўнікоў.

Энцыклапедыя беларускай філалогіі

Пяць гадоў таму (1996) у Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі была распрацавана і заснавана серыя "Беларускі кнігазбор". Следам за тым узнікла МГА "Беларускі кнігазбор", якое за час свайго існавання паспела ажыццявіць выданне пятнаццаці кніг у трох серыях: мастацкай літаратуры, гісторыка-літаратурных помнікаў і перакладаў на беларускую мову замежнай класікі. І вось цяпер гэтая серыя папоўнілася навінкай, а ўвесь "Беларускі кнігазбор" - шаснаццатай кнігай.

У свой час вядомы беларускі фальклярыст і этнограф Е. Р. Раманаў даслаў яе аўтару ліст, у якім былі наступныя радкі:

"Я ўвесь знаходжуся пад уплывам Вашай цудоўнай кнігі, неабходнасць якой даўно ўсімі намі адчувалася... Я хачу распаўсюдзіць (яе) па ўсіх народных вучылішчах пакуль што свайго ўчастка, а потым па ўсёй губерні. Яна па праву павінна быць настольнай кнігай кожнай адукаванай беларускай сям'і".

"Настольнай кнігай кожнай адукаванай беларускай сям'і", па меркаванню Е. Р. Раманава, павінна было стаць фундаментальнае гісторыка-філалагічнае даследаванне "Беларусы", першы выпуск першага тома якога пабачыў свет у Варшаве ў 1903 г. Адрасатам Е. Р. Раманава і аўтарам кнігі быў вядомы вучоны-філолаг, акадэмік Яўхім Фёдаравіч Карскі. На тытульным аркушы кнігі значылася: "Белоруссы. Том І. Введение в изучение языка и народной словесности".

На працягу наступных двух дзесяцігоддзяў Я. Карскі выдаў яшчэ шэсць кніг "Беларусаў". Усе разам яны і склалі грунтоўнае трохтомнае даследаванне гісторыі, мовы, народнай творчасці і літаратуры беларускага народа з 13 да першай чвэрці 20 ст. Па глыбіні навуковага асвятлення і шырыні ахопу гістарычных, моўных, фальклорных і літаратурных фактаў гісторыка-філалагічная праца Я. Карскага амаль не мела сабе роўных у славянскіх краінах. Побач з ёй можна паставіць хіба што шматтомную працу чэха Л. Нідэрле "Славянскія старажытнасці" (у двух частках, шасці тамах; яна выдавалася амаль адначасова з "Беларусамі" (1902 – 1934) і ўтрымлівала аб'ектыўнае абагульненне ўсяго, што было вядома пра славян да першай чвэрці 20 ст.).

Патрабаваліся сур'ёзны навуковы аналіз і трывалае навуковае абгрунтаванне ўжо сабраных матэрыялаў. У такіх варунках і заканамерна было чакаць з'яўлення асобы, якой заставалася выканаць гэтую працу – абагульніць і навукова абгрунтаваць зробленыя адкрыцці.

Такой асобай і стаў Яўхім Фёдаравіч Навіцкі (Карскі – прозвішча па маці). Ураджэнец Гродзеншчыны (в. Лаша сучаснага Гродзенскага раёна), будучы акадэмік паходзіў з сям'і настаўніка.

Юнака вабіла гуманітарная адукацыя. Я. Карскі паступіў у Нежынскі гісторыка-філалагічны інстытут. А ў 1885 г. у "Весніку гісторыка-філалагічнага інстытута імя Безбародка ў Нежыне" з'явіўся "Агляд гукаў і форм беларускай мовы" – першая праца Я. Карскага па беларусазнаўству і, разам з тым, першая навукова абгрунтаваная граматыка беларускай мовы.

Пачынаючы з гэтага моманту, наступныя чатыры дзесяцігоддзі прайшлі для Я. Карскага ў напружанай, карпатлівай працы над галоўнай кнігай яго жыцця – "Беларусамі". Кожны новы артыкул, кожнае новае даследаванне з'яўляліся своеасаблівымі прыступкамі да гэтай кнігі.

Што сабой уяўляла даследаванне Я. Карскага? Мяркуючы па прадмове, галоўную сваю задачу аўтар бачыў у стварэнні ўсяго толькі абагульняючай працы па беларускай мове з уключэннем усіх фактаў з пісьмовых помнікаў, а таксама сучасных мясцовых гаворак, вуснай народнай творчасці і літаратурных твораў. Лічачы вельмі нездавальняючым слоўнік беларускай мовы І. Насовіча, ён сваёй працай імкнуўся *"даць пералік матэрыялаў для гэтак неабходных слоўнікаў па беларускай мове".*

Але ў сапраўднасці даследаванне перасягнула вызначаныя аўтарам межы. Яно стала "энцыклапедыяй беларускай філалогіі", як назваў яго вядомы славіст М. Дзяржавін. Гэты энцыклапедызм адчуваецца з першай і да апошняй старонкі кнігі. Ён праяўляецца ў дасканалым і ўсебаковым веданні аўтарам фактычнага матэрыялу – пісьмовых крыніц па старажытнай гісторыі беларусаў, іх мовы, літаратуры, мастацтва, філасофіі, у вызначэнні сапраўдных мэт і задач і ў глыбокім пераканanні ў тым, што абраны кірунак даследавання – адзіна магчымы і беспамылковы.

Так на аснове глыбокага параўнальна-гістарычнага даследавання гісторыі мовы, фальклору, пісьменнасці і шматвяковай культуры Я. Карскі ўпершыню даў навуковае абгрунтаванне нацыянальнай самабытнасці беларусаў як асобнага славянскага народа. Ён дакладна і ўпэўнена, грунтуючыся на філалагічных дасягненнях папярэднікаў і ўласным практычным вопыце, акрэсліў межы распаўсюджання беларускай мовы, пачынаючы з самага паўночнага пункта на захадзе (станцыя Корсаўка ў Люцынскай воласці Віцебскай губерні; сучаснае Карсава на тэрыторыі Латвіі). Кожны свой крок Я. Карскі абгрунтоўваў дакладнымі статыстычнымі фактамі і лічбамі.

Грунтоўнасць і сур'ёзны навуковы падыход Я. Карскага асабліва праяўляюцца ў дэталёвасці – аўтарскіх заўвагах з пералікам не толькі значных населеных пунктаў, але і дробных сельскіх прыходаў, дзе насельнікі размаўляюць па-беларуску. Для тых, хто цікавіцца мінулым свайго народа, сёння згаданыя каментары будуць не менш пазнавальнымі за асноўны тэкст працы. Так, напрыклад, з заўваг чытач даведаецца аб тым, што ў 1827 г. сярод жыхароў Курляндыі (заходняя частка сучаснай Латвіі) налічвалася 1756 беларусаў праваслаўнага веравызнання, а праз 75 гадоў, у часы Я. Карскага, іх было ўжо 5981 чалавек (і да 15 тысяч сярод каталікаў). Або аб тым, што ліцвінамі суседзі-украінцы называлі не толькі беларусаў Чарнігаўскай губерні, але наогул усіх беларусаў, адметнымі рысамі якіх лічылі

> "Я ўвесь знаходжуся пад уплывам Вашай цудоўнай кнігі... Яна па праву павінна быць настольнай кнігай кожнай адукаванай беларускай сям'і"

дзеканне, белы колер вопраткі і лапці. Ці, напрыклад, аб тым, што яшчэ на пачатку 20 ст. беларуская гаворка была распаўсюджана далёка на ўсход і паўднёвы ўсход, а мяжа паміж ёй і вялікарускімі гаворкамі праходзіла па тэрыторыі Арлоўскай, Калужскай, Смаленскай, Цвярской і Пскоўскай губерняў. Думаецца, што не менш цікавымі і пазнавальнымі будуць звесткі пра тое, як і калі беларусы траплялі ў Расію, чаму ў Пуціўльскім уездзе Курскай губерні іх празвалі *гарунамі*.

Для сваіх высноў адносна межаў рассялення беларусаў акадэмік Я. Карскі абраў мову – самы галоўны і неабвержны аргумент. Жывую беларускую гаворку ён асабіста збіраў і ўдакладняў на працягу двух дзесяцігоддзяў падчас шматлікіх экспедыцый. Вынікам нялёгкай працы сталі вядомыя "Этнаграфічная карта беларускага племені" і "Карта беларускай мовы", якія не страцілі свайго навуковага значэння да сённяшняга часу. Разам з тым акадэмік Я. Карскі не прамінуў паказаць прыродныя, эканамічныя і сацыяльныя ўмовы жыцця тагачасных беларусаў (канец 19 – пачатак 20 ст.), назваў іх суседзяў на ўсходзе, захадзе, поўначы і поўдні, пасля чаго перайшоў да старажытных часоў (глава ІІ. Древнейшие обитатели белорусской территории в доисторическое время и при начале Русской государственности). На аснове пісьмовых крыніц ён разгледзеў старажытныя плямёны, што насялялі Беларусь і ўвайшлі ў склад беларускага народа. І тут варта падкрэсліць, што для акадэміка Я. Карскага радавод беларусаў не абмяжоўваўся толькі дрыгавічамі, крывічамі і радзімічамі. На думку акадэміка, далёкімі продкамі беларусаў былі старажытныя плямёны неўраў і будзінаў. Для падмацавання сваёй гіпотэзы ён спасылаецца не толькі на працы старагрэчаскіх, старарымскіх і візантыйскіх аўтараў Герадота, Тацыта, Пталемея, Страбона, Пракопія Кесарыйскага, гоцкага гісторыка Іардана, але і на даныя сучаснай яму антрапалогіі (у прыватнасці на даследаванне Л. Нідэрле "Аб паходжанні славян"). У выніку ён прыходзіць да высновы, што беларусы "адпавядаюць і другой рысе старажытнага славянскага тыпу (першая рыса, згодна з данымі антрапалогіі, – доўгагаловасць. – А. В.), які вызначаецца... на падставе сведчанняў старажытных пісьменнікаў, і менавіта: адметная іх уласцівасць – светлая камплекцыя: светлыя валасы і блакітныя вочы. І тут найбольш рэзка гэтыя рысы назіраюцца ў беларусаў (каля 80%)"...

Звернем увагу на тое, што ў беларускай мове запазычанні з балцкіх моў абмяжоўваюцца некалькімі дзесяткамі слоўных адзнак, у той час як у балцкіх мовах запазычанняў з беларускай намнога больш. Натуральна, што навуковы доказ гэтага з'явіўся істотным аргументам у спрэчцы супраць тых, хто беспадстаўна даводзіў і, на жаль, працягвае даводзіць, быццам беларускія землі ў старадаўнія часы былі заваяваны літоўцамі.

Іншая справа, што і сёння беларусазнаўства (хоць бы на ўзроўні навуковай гіпотэзы) пакуль яшчэ не мае пэўнага адказу на пытанне, кім жа былі старажытныя літоўцы (сцвярджэнне, быццам яны належалі да балтаў, вельмі спрэчнае); з'яўляліся яны аўтахтонамі або прыйшлі (адкуль і калі?) на беларускія землі. Я. Карскі робіць слушную заўвагу пра пачатак зліцця крывічоў, радзімічаў і дрыгавічоў у адзіны этнас (удзельна-вечавы перыяд гісторыі старажытнай Русі) толькі пасля таго, як на гістарычнай арэне паяўляецца "ваяўнічая Літва".

Думаецца, што якраз з гэтага моманту трэба было б пачаць гісторыка-этнаграфічны пошук, задаўшыся наступнымі пытаннямі: чаму германцы, якія захоўвалі індаеўрапейскую траістую будову грамадства (жрацы, воіны, земляробы), называлі *літамі* напаўвольных супляменнікаў (трэцяя – ніжэйшая – каста)? І ў звязку з гэтым – чаму ў рамана-германскіх мовах слова *"славяне"* мела той жа сэнс? Гэтаксама як і пытанне пра Міндоўга - першага гістарычна вядомага (быццам бы) заваёўніка Наваградка. Яго паганскае імя зафіксавана ў летапісах у форме *Мендок*, *Мендог* і моцна нагадвае імя Менеска – легендарнага заснавальніка сучаснай беларускай сталіцы, якога П. Шпілеўскі лічыў "першым менскім князем". І калі ўжо гаворка зайшла пра імёны, то варта было б нагадаць, што сына Міндоўга звалі Вой*шалк* – вельмі сугучна з іменем Гот*шалка* – аднаго з заходнеславянскіх князёў. Тут жа прыгадаем імя аднаго з правадыроў І Крыжовага паходу святара Гот*шалка*, а таксама беларускае прозвішча *Шалк*евіч (ці не роднаснае ім слова "шалець"?).

Мяркуем, што падобных аргументаў дастаткова, каб пераканацца, што, негледзячы на амаль стогадовы юбілей, праца і сёння застаецца багатай крыніцай для далейшай распрацоўкі многіх пытанняў сучаснага беларусазнаўства. Аўтар "Беларусаў" сам паставіў пытанні і даў агульны кірунак далейшым даследаванням. Ён сфармуляваў тэмы, многія з якіх застаюцца нераспрацаванымі да сённяшняга часу (эратызм у беларускай каляндарнай абраднасці, этымалогія і генезіс паасобных матываў і сімвалаў у беларускай каляндарнай абраднасці і інш.).

> Абраўшы мову ў якасці галоўнага аргумента для сваіх высноў, аўтар "Беларусаў" пераканаўча даказаў існаванне адметнага беларускага этнасу ўжо з першай паловы 13 ст.

Разам з тым трэба падкрэсліць, што ў некаторых момантах Я. Карскі апярэдзіў еўрапейскую філалогію. Найперш гэта датычыцца яго высновы аб паслядоўнай траістасці ў сюжэтах беларускіх чарадзейных казак (с. 515 – 516) (траістую сістэму адкрыў і абгрунтаваў французскі вучоны Ж. Дзюмезіль амаль праз паўстагоддзя пасля Я. Карскага), а таксама збліжэння і ўстанаўлення генетычнай роднасці паміж паганскімі ражаніцамі і хрысціянскай Барадзіцай (услед за ім тое ж на шырокім славянскім матэрыяле ў 70 – 80-я гг. 20 ст. паўтарыў акадэмік Б. Рыбакоў).

Абраўшы мову ў якасці галоўнага аргумента для сваіх высноў, аўтар "Беларусаў" пераканаўча даказаў існаванне адметнага беларускага этнасу ўжо з першай паловы 13 ст. Сярод моўных асаблівасцей, што вылучалі беларусаў сярод іншых усходнеславянскіх плямёнаў, ён называе: невыбухны зычны *г*, нескладовае *ў*, зацвярдзелыя шыпячыя *ж*, *ч*, *ш*, наяўнасць афрыкаты *дж*, складоў *гі*, *кі*, *хі* на месцы былых *гы*, *кы*, *хы* і складоў *ры*, *лы* на месцы *ро*, *ло*, а таксама з'яву акаяння-якання.

У першым томе Я. Карскі падрабязна спыніўся таксама на пытанні фарміравання лексічнага складу беларускай мовы. Ён прывёў прыклады запазычанняў старажытнай пары з фіна-угорскіх і іранскіх моў, выказаўся за даўняе паходжанне кельтызмаў, грэцызмаў, германізмаў у беларускай мове, разгледзеў запазычанні з румынскай, дака-фракійскай і чэшскай (у звязку з пачаткам кнігавыдавецкай дзейнасці Ф. Скарыны) моў, стасункі з суседнімі – украінскай, літоўскай і латышскай – мовамі. Не абмінуў ён і пэўнага ўплыву на беларускую мову з боку татарскай і яўрэйскай моў. Больш падрабязна і грунтоўна спыніўся Я. Карскі на пытанні ўзаемаадносін паміж беларускай і польскай мовамі, асабліва ў перыяд уваходжання беларускіх і польскіх зямель у склад адзінай дзяржавы – Рэчы Паспалітай. Я. Карскі раскрыў не толькі прычыны пранікнення фанетычных, граматычных і лексічных паланізмаў у беларускую літаратурную мову і народныя гаворкі, але і паказаў ролю польскай мовы як пасрэдніцы ў запазычанні лацінізмаў і слоў з іншых еўрапейскіх моў.

Другі том "Беларусаў" цалкам прысвечаны мове і складаецца з трох частак. У першай частцы Я. Карскі паслядоўна разгледзеў гукавы лад беларускай мовы (агульная характарыстыка галосных і зычных гукаў; аналіз арфаграфічных і палеаграфічных асаблівасцей пісьмовых помнікаў з параўнаннем гукавых з'яў з агульнаславянскага да сучаснага перыяду; разгляд націску ў розных граматычных формах часцін мовы, пры словаўтварэнні і спалучэнні слоў). Асноўнай тэмай другой часткі стала марфалогія беларускай мовы, пад якой акадэмік разумеў не толькі сістэму форм скланення і спражэння, але і спосабы ўтварэння слоў марфалагічнымі сродкамі. Трэцюю частку Я. Карскі прысвяціў апісанню сінтаксічнага ладу беларускай мовы. Дарэчы будзе нагадаць, што другі том "Беларусаў" меў перавыданне ў 1955 – 1956 гг.

Трэці том "Беларусаў" таксама складаецца з трох частак і змяшчае "Нарысы славеснасці беларускага племені": "Народная паэзія" (яна ўвайшла ў выданне, якое ажыццявіў "Беларускі кнігазбор"), "Старая заходнеруская славеснасць" і "Мастацкая літаратура на народнай мове". Мяркуючы па прадмове да апошняга, трэцяга, выпуску трэцяга тома, у планах Я. Карскага было выданне поўнага слоўніка сучаснай беларускай мовы і слоўніка старабеларускіх пісьмовых помнікаў. (На жаль, гэтай задуме акадэміка не суджана было ажыццявіцца.)

Вось што сабой уяўляюць "Беларусы" акадэміка Я. Карскага. Але ці можа гэта кніга сёння стаць *"настольнай кнігай кожнай адукаванай беларускай сям'і"*? Мяркуем, не толькі можа, але і павінна. Яна стане незаменным дапаможнікам для настаўнікаў-беларусаведаў як на ўроках гісторыі, так і на ўроках роднай мовы і роднай літаратуры. "Беларусы" Я. Карскага застаюцца карыснай крыніцай ведаў па гісторыі мовы, этнаграфіі і этнагенезу і для студэнтаў гуманітарных аддзяленняў ВНУ.

На жаль, па розных прычынах "Беларускі кнігазбор" ажыццявіў няпоўнае выданне даследавання акадэміка Я. Карскага, а таму мы маем не столькі яго "Беларусаў", колькі выграмкі з аб'ёмнай фундаментальнай працы. Нельга не выказаць некалькі заўваг і адносна атрыбутыкі тэксту. Найперш гэта датычыцца цытавання лацінскіх і грэчаскіх тэкстаў. Бо калі выданне анансуецца для самага шырокага кола чытачоў, то такія вы разы абавязкова трэба перакладаць. Няма ў аддзеле каментарыяў тлумачэнняў адносна некаторых з прыведзеных у кнізе прозвішчаў (Кавелін, Клёнавіч, Надзеждзін, Галавацкі, Шрадэр і інш.), затое ёсць каментарыі, якія інакш як недарэчнымі не назавеш. Напрыклад, у адным месцы (с. 338, №108) даецца тлумачальная заўвага да злучніка "и" ў летапісным урыўку, у іншым (с. 499, №143) – каменціруецца форма ўжывання давальнага самастойнага (хаця чакалася, што будзе названы канкрэтны твор К. Тураўскага).

Аднак пры ўсіх атрыбутыўных недахопах выданне "Беларускага кнігазбору" усё ж вартае самай высокай ухвалы. Нячаста беларускія выдавецтвы радуюць нас, сваіх чытачоў, перавыданнем тых ці іншых кніг, што сталі набыткам гісторыі і даўно залічаны да рарытэтаў.

Алесь ВЕКА.

Не падручнік, а энцыклапедычны даведнік

На старонках "Настаўніцкай газеты" ад 4 снежня 2001 года быў змешчаны артыкул настаўніка гісторыі з Асіповіцкага раёна Станіслава Лукашэвіча "Які б я хацеў мець падручнік па гісторыі". Напрыканцы аўтар заклікае прадоўжыць разважанні па актуальнай тэме. З ахвотай адгукаюся на прапанову, бо згаданая тэма не можа пакінуць абыякавым, бадай што, ніводнага настаўніка гісторыі.

***

Сітуацыя з падручнікамі па гісторыі – сапраўды складаная. Мала таго, што падчас іх проста не хапае, дык і па зместу яны далёка не ідэальныя. З гэтай нагоды прыгадваецца адзін стары анекдот:

Адзін настаўнік пытаецца ў другога:

– Як дзеці?

– Ат, – махае той рукой.

– Што такое?

– Як што? Адзін раз патлумачыш – не разумеюць, другі раз патлумачыш – не разумеюць. На трэці раз сам пачынаеш разумець, а яны ўсё не разумеюць.

Сапраўды, некаторыя падручнікі па гісторыі нагадваюць, хутчэй, энцыклапедычныя даведнікі, але ні ў якім разе – вучэбную літаратуру. Такая сітуацыя адмоўным чынам уплывае на засваенне матэрыялу школьнікамі. Падчас вучні, стаміўшыся ад беспаспяховых спроб зразумець вучэбны тэкст, знаходзяць выйсце ў бессэнсоўным завучванні матэрыялу на памяць. Як вынік, дзеці губляюць цікавасць да гісторыі і працуюць толькі дзеля адзнакі.

Шмат нараканняў з боку школьнікаў чуецца адносна вучэбнага дапаможніка па гісторыі Беларусі для 9-х класаў (У.Сідарцоў, В.Фамін, С.Паноў. 2-е выд. – Мн: 1999). Дапаможнік пабудаваны па прынцыпу: "Шмат слоў – сэнсу мала". Па гэтай прычыне вучні дзевятых класаў не могуць паўнавартасна падрыхтавацца да іспытаў па гісторыі Беларусі за курс базавай школы і вымушаны звяртацца да іншых дапаможнікаў, падчас сумніўнага паходжання.

Падручнікі па гісторыі павінны грунтавацца на двух пастулатах: "Усё, што простае, – геніяльна" і "Сцісласць – сястра таленту". Дзе ж знайсці таленавітых навукоўцаў і пісьменнікаў, магчыма, запытаецца чытацкая аўдыторыя. Побач яны знаходзяцца. Напрыклад, Уладзімір Арлоў – аўтар навукова-папулярнай кнігі "Таямніцы полацкай гісторыі" і альтэрнатыўнага падручніка "Адкуль наш род". Дарэчы, на мой погляд, падручнік нашмат мацнейшы за сучасны вучэбны дапаможнік па гісторыі Беларусі для 7-га класа. Яшчэ адзін таленавіты пісьменнік – Уладзімір Бутрымееў, які ў 1996 годзе выдаў кнігу для дзяцей малодшага і сярэдняга школьнага ўзросту "Вялікія і славутыя людзі беларускай зямлі". Выданне багата ілюстравана, напісана вельмі дасціпна і лёгка засвойваецца вучнямі. Ім ужо не трэба завучваць матэрыял. Яны самі пачынаюць разумець сэнс прымаўкі амерыканскіх вучоных, якія калісь сказалі: "Навука – археалогія, а гісторыя – мастацтва".

Вялікае ўражанне на дзяцей аказвае і кніга Канстанціна Тарасава "Памяць пра легенды: Постаці беларускай мінуўшчыны" (Мн., 1993). У К.Тарасава – пісьменніцкае, эмацыянальна афарбаванае бачанне гісторыі. Ён умее пранікнуць ва ўнутраны свет людзей, аддаленых ад нас стагоддзямі, няхай гэта асветнік Сімяон Полацкі ці падзвіжнік Сымон Будны або славуты паэт Адам Міцкевіч. Па-майстэрску ён расказвае і пра вераванні старажытных славян, і пра Грунвальдскую бітву, і пра вайну 1812 г., і пра Адраджэнне Беларусі на мяжы XIX і XX ст. Усе прыведзеныя ў кнізе факты – гістарычна вывераныя, што надае ёй яшчэ большую каштоўнасць.

Шэдэўрам дзіцячай гістарычнай літаратуры з'яўляецца твор Анатоля Міцяева пад назвай "Кніга будучых камандзіраў". Гэтае унікальнае выданне паказвае ўсім нам, якой прыкладна павінна быць гісторыя ў школьных падручніках.

Такім чынам, патэнцыял для развіцця ў айчыннай навукі ёсць. Варта толькі яго ўмела рэалізаваць. А ў ідэале новыя падручнікі па гісторыі бачацца наступнымі: па-першае, каб абуджалі разумовую дзейнасць вучняў, а па-другое, каб вучні цвёрда засвоілі правіла, што гісторыя – не рамяство, а несупынны творчы працэс.

Вадзім ПРЭЎРАЦКІ,
настаўнік гісторыі Свірскай сярэдняй школы Мядзельскага раёна.

Новыя кнігі

Педагогам, і не толькі...

Спецыялісты, занятыя ў сферы народнай адукацыі, вучнёўская моладзь, школьнікі - гэта тая катэгорыя чытачоў, якія маюць пастаянную патрэбу ў самай сучаснай дапаможнай літаратуры розных тэматычных напрамкаў. Шэраг такіх выданняў і прапануюць сёння беларускія выдавецтвы.

У.Э.Багдановіч. "Авангард і традыцыя. Беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння". Выдавецтва "Беларуская навука".

Гэтая кніга ўяўляе сабой даследаванне творчасці паэтаў 10-20 гадоў XX стагоддзя. Аўтар выводзіць карані нацыянальнай ідэі з грамадска-палітычных і культурных тэндэнцый XIX ст. і разглядае спосабы яе ўвасаблення ў творчасці паэтаў нашаніўскай пары, паэтаў маладнякоўска-ўзвышаўскага кола, улічваючы пры гэтым усе складанасці літаратурнай і ідэйна-палітычнай сітуацыі таго часу. Бадай, упершыню аналізуецца творчасць П.Шукайлы, Н.Вінеўскай, Н.Маркавай, К.Езавітава, В.Ластоўскага. У кнізе ўводзіцца ў шырокі навуковы ўжытак прозвішча збіральніка беларускіх рукапісных тэкстаў В.Мяніцкага, на прыкладзе "Дарагавіцкіх песень" З.Манькоўскай (Тшашчкоўскай) даследуюцца асаблівасці польскамоўных традыцый беларускай літаратуры.

Кніга можа быць добрым дарадчыкам студэнтам і спецыялістам у навуковай і педагагічнай дзейнасці.

А.С.Зубра. "Культура личности как духовная ценность". Выдавецтва "Университетское".

Цікавасць да асобы, да праблемы яе фарміравання ў гісторыі чалавечай думкі была значнай заўсёды, тым больш у пераломныя моманты развіцця грамадства. У прапанаваным выданні гэтая праблема разглядаецца ў святле канцэпцыі адукацыі і выхавання ў Беларусі. Раскрываюцца шляхі ўдасканалення культуры асобы ў адукацыйнай прасторы: валеалагізацыя навучальнай дзейнасці, псіхалагізацыя вучэбнага працэсу, эстэтызацыя пазнавальнай дзейнасці, гуманітарызацыя адукацыі.

Кніга разлічана на настаўнікаў, студэнтаў і вучняў старшых класаў агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў, каледжаў.

Я.И.Смагина. "Права ребенка: теория и методика". Выдавецтва "Беларуская навука".

У выданні, адрасаваным сацыяльным педагогам, школьным настаўнікам, студэнтам педагагічных вышэйшых устаноў, разглядаюцца тэарэтычныя аспекты дзейнасці па абароне правоў дзяцей. Асвятляецца працэс стварэння міжнародных прававых актаў, змест некаторых дакументаў, што ўвасабляюць нормы міжнароднага права ў адносінах да дзяцей.

З.І.Дудзюк. "Чароўнае слова". Выдавецтва "Мастацкая літаратура".

Дапаможнік для настаўнікаў пачатковых класаў, выхавальнікаў, кіраўнікоў дзіцячых тэатральных гурткоў складаецца з метадычных рэкамендацый, п'ес-казак, вершаў, скорагаворак, лічылак, якія можна паспяхова выкарыстоўваць у навучальна-выхаваўчым працэсе. Сабраны матэрыял дапаможа лепш развіць творчыя здольнасці дзяцей, далучыць іх да чароўнага мастацкага слова, якое здатнае кранаць душы, прымушаць плакаць і смяяцца, перайначваць свет.

В.С.Камышников. "Техника лабораторных работ". Выдавецтва "Беларуская навука".

У падручніку для навучэнцаў медыцынскіх вучылішчаў па спецыяльнасці "Лабараторная дыягностыка" выкладзены шэраг сучасных звестак – ад наладжвання лабараторыі, тэхнікі бяспекі пры выкананні розных мануальных працэдур, прыгатавання раствораў, ачысткі рэактываў да ацэнкі вынікаў аналізу.

"Настольная книга преподавателя иностранного языка". Выдавецтва "Вышэйшая школа".

Сёмае выданне дапаможніка (першае ўбачыла свет у 1992 г.) утрымлівае сістэматызаваныя метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі вучэбных заняткаў у розных формах навучання ў сістэме бесперапыннай адукацыі. Даюцца распрацоўкі па навучанню вымаўленню, лексіцы і граматыцы замежнай мовы, розных відах моўнай дзейнасці, узаемінах з выкарыстаннем мадэлявання на аснове гульняў і г.д.

Кніга з'яўляецца незаменным дапаможнікам даведачнага характару для выкладчыкаў замежнай мовы, якія працуюць у школах, сярэдніх спецыяльных навучальных установах і ВНУ, студэнтаў педагагічных лінгвістычных універсітэтаў і факультэтаў замежных моў універсітэтаў і пединстытутаў.

Алена ШЫЦІК.

Подзвіг і неўміручасць

Леанід Васільевіч Лабаноўскі - вядомы краязнаўца на Краснапольшчыне. Аўтар кніг "Краснаполле: тэатр і час", "Краснапольская хроніка", "Пісьмы з фронту", "На афганскай вайне", "Бацькаўшчына". Нядаўна выпусціў у свет чарговую кнігу, якая, на наш погляд, не мае аналагаў у Рэспубліцы Беларусь - "У бой ішлі настаўнікі".

У ёй ідзе аповед пра настаўнікаў Краснапольшчыны ў гады Вялікай Айчыннай вайны, пра нашых бацькоў і дзядоў, жывых і мёртвых, якія пралівалі кроў за нашу Айчыну. Гэта кніга настаўніка пра настаўнікаў. Краязнаўца Леанід Васільевіч Лабаноўскі не мог не закрануць такую блізкую яму і хвалюючую тэму. Настаўнікі – людзі самай мірнай прафесіі на зямлі, абавязкам якіх з'яўляецца выхаванне дзяцей. Людзі вялікага сумлення і абавязку, не засталіся яны ў баку ў час варожай навалы, узялі ў рукі зброю, каб разам з усімі бараніць родную зямлю ад ворага. У мірны час усе свае веды, душу і сэрца аддавалі дзецям, у гады вайны многія з іх аддалі сваё жыццё за жыцці будучыя. Настаўнікі станавіліся лётчыкамі, танкістамі, разведчыкамі, змагаліся ў тыле ворага. На грудзях многіх ззяюць ордэны і медалі, што сведчыць аб іх мужнасці і гераізме, аб тым доблесным шляху, па якім ім давялося прайсці ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

Кніга складаецца з чатырох раздзелаў: "Франтавыя вёрсты настаўнікаў", "Настаўнікі – народныя мсціўцы", "Ваявалі разам з настаўнікамі", "Вярнуліся пераможцамі".

Раздзел кнігі "Франтавыя вёрсты настаўнікаў" расказвае аб лёсах настаўнікаў, якія чатыры цяжкія гады ішлі франтавымі дарогамі, вызвалялі ад фашысцкага нашэсця родную Беларусь, краіны Заходняй Еўропы. У нарысе "Баявы шлях камісара" аўтар расказвае пра ўраджэнца вёскі Лютня, настаўніка Мікалая Андрэевіча Андрэенку, якому давялося вызваляць родную Краснапольшчыну.

У нарысах "Героем стаў настаўнік" і "Зорка настаўніка-героя" – аповед пра Ісака Фёдаравіча Ваксмана і Адама Захаравіча Петушкова, ратныя подзвігі якіх былі адзначаны вышэйшай узнагародай Радзімы – Залатой Зоркай Героя Савецкага Саюза. З болем і смуткам чытаюцца нарысы "Лётчык з Біруль", "Памяці таварыша", "Настаўнік, пісьменнік, баец". Вайна забрала ў іх самае дарагое – жыццё. Маладыя і здольныя, поўныя сіл і энергіі, яны засталіся навечна ляжаць у брацкіх магілах.

Настаўнікам, якія змагаліся ў партызанскіх атрадах і падполлі, аўтар прысвяціў раздзел кнігі "Настаўнікі – народныя мсціўцы"... Старонкі гэтага раздзела расказваюць пра акупацыю раёна нямецка-фашысцкімі захопнікамі, пра разгортванне ўсенароднай барацьбы ў тыле ворага, раскрываюць трагізм першых дзён вайны, гераізм людзей і доўгачаканую радасць вызвалення. Сведкамі і ўдзельнікамі гэтых падзей былі настаўнікі. Многія з іх сталі народнымі мсціўцамі ў партызанскіх атрадах. У прадмове да кнігі Леанід Васільевіч піша: "Амаль палова настаўніцкага корпуса Краснапольшчыны была мабілізавана ці прымала ўдзел у партызанскім руху".

У нарысе "Камісар атрада" расказваецца пра трагічны лёс настаўніка Міхаіла Фёдаравіча Цярнова, які ў 20-я гады працаваў у вёсцы Дзернавая загадчыкам пачатковай школы. Вось як аўтар некалькімі радкамі апісвае апошнія хвіліны яго жыцця, апошнія думкі і пачуцці: "Цярноў з цяжкасцю сам рухаўся, але падтрымліваў свайго сябра Міхаіла Двоешнікава. Жыццё, якое ўжо было немалым, зараз здавалася яму кароткім імгненнем. Так, гэта былі апошнія хвіліны ў жыцці. Што ён пакінуў на зямлі? Вучняў. У іх заўсёды ён выхоўваў любоў да Радзімы і ведаў..." І такіх прыкладаў шмат.

У нарысе "Партызанскі разведчык" расказваецца пра Аляксандра Васільевіча Вясёлкіна, які загінуў у фашысцкіх засценках. Мужна змагаліся з ворагамі Тацццяна Сідараўна Талкачова, Рыгор Іванавіч Кавалькоў, Паліна Анісімаўна Крынічка.

Закончылася вайна, наладжвалася мірнае жыццё, узнімаліся з руін гарады і вёскі, адбудоўваліся школы. Аўтар з цікавасцю прасочвае пасляваенныя лёсы сваіх герояў. Многія з настаўнікаў вярнуліся да сваёй даваеннай прафесіі – вучылі і выхоўвалі дзяцей. Гэта Ефрасіння Мікалаеўна Мядзведзкая, Клаўдзія Аляксандраўна Моськіна, Пётр Яфімавіч Тарасенка, Марыя Антонаўна Жукава, Іван Браніслававіч Гараўскі і іншыя.

Раздзел "Ваявалі побач з настаўнікамі" расказвае пра юных змагароў, якія побач з настаўнікамі абаранялі нашу Радзіму. Гэта аповед пра апаленае вайной юнацтва дзяцей і падлеткаў. Не па ўзросту рана сталеўшыя, яны змагаліся ў Чырвонай Арміі і партызанскіх атрадах. "Дзеці за калючым дротам" – жудасны расказ пра малалетніх вязняў канцлагера Хайсберг.

Вязні гэтага лагера былі не толькі таннай рабочай сілай, але з'яўляліся і донарамі для параненых нямецкіх салдат. У нарысах "На перадавой", "На вайне побач з братам", "Сасновіцкія змагары" мы бачым нашых юных герояў на перадавой лініі, у захопленай ворагам вёсцы, на базе партызанскага атрада і ў іншых экстрэмальных сітуацыях, калі на юнацкія плечы выпадалі цяжкія выпрабаванні. Рызыкуючы жыццём, з іх яны выходзілі з гонарам.

У раздзеле "Вярнуліся пераможцамі" прыводзіцца спіс настаўнікаў школ Краснапольскага раёна, якія ваявалі на франтах Вялікай Айчыннай вайны, у партызанскіх атрадах і вярнуліся з перамогай, а таксама спіс настаўнікаў, што змагаліся, загінулі і назаўсёды засталіся ляжаць на палях бітваў.

Пры напісанні кнігі "У бой ішлі настаўнікі" Л.В.Лабаноўскі шырока карыстаўся ўспамінамі саміх настаўнікаў, успамінамі іх блізкіх, сваякоў, дакументамі і матэрыяламі, якія былі адшуканы на тэрыторыі раёна, фондамі народнага музея Краснапольскай сярэдняй школы №2, матэрыяламі перыядычнага друку.

Кніга выдадзена на высокім паліграфічным узроўні мазырскім выдавецкім Домам "Белы вецер". Выданне багата ілюстравана фотаздымкамі.

Кніга разлічана на шырокае кола чытачоў. Можа быць выкарыстана для патрыятычнага выхавання вучняў, падлеткаў і моладзі, будзе запатрабавана ўсімі тымі, хто цікавіцца старонкамі роднай гісторыі.

В.ЛАЗОВІК,
дырэктар Краснапольскага раённага гісторыка-этнаграфічнага музея.

Кветка суму і жалю

Кніга Фёдара Палачаніна "Недаспяваная песня" прысвечана светлай памяці ваеннаслужачых-землякоў, што загінулі ў мірны час. Несціхана балючая тэма. Непадуладная ні часу, ні складанасцям жыцця, ні жыццёвым пераменам. Бо заўсёды быў, ёсць і застанецца чалавечы боль...

Кніга прачытваецца на адным дыханні. Ціха і сумна. Нібы асцярожна ступаеш паміж радкамі свежых магіл. Такія маладыя людзі...

З фотаздымкаў проста ў душу глядзяць амаль хлапечыя вочы. Добрыя, дапытлівыя, жывыя. Для родных і ўсіх нас гэтыя хлопцы так і застануцца маладымі і прыгожымі.

Лёс несправядліва размеркаваў іх жыццёвы шлях. Не паспелі, не даслужылі, не дакахалі, не дачакалі... Якое гэта страшнае "не", незваротнае. Як прысуд.

Абарвалася мелодыя маладога жыцця. З планамі і надзеямі, з верaю і любоўю. Абарвалася... Нібы струна. Шкада і горка.

Чаму? За што? Хто вінаваты? Гэтыя пытанні застаюцца без адказаў.

Сярод маладых людзей былі нашыя знаёмыя і сваякі. Заўсёды буду помніць пачарнелую ад гора сваю цётку Верку, маці Мікалая Модаля. Яна без пары пайшла з жыцця, пахаваўшы яшчэ і другога сына, які трагічна загінуў ужо пасля службы ў войску. Заўсёды ў памяці зацяты боль у вачах маленькай жанчыны з Нябышына Яўгеніі Лях і свежая магілка яе Мішачкі. Помню дачасна пастарэлую, а некалі прыгажуню, Надзею Іўко з Докшыц. І маці Віктара Абымаха, і Ігара Гаўдура, і Леаніда Баброўскага, і шмат каго яшчэ.

Чым можна вымераць матчын боль, слёзы і смутак? Чым можна запоўніць тую пустэчу, якая захінула сабою ўсё пасля самай чорнай даты на свеце? Даты смерці сына...

Сам аўтар кніжкі "Недаспяваная песня" разам з роднымі перажываў такую ж трагедыю ў сваёй сям'і. Фёдар Антонавіч бачыў, з якім душэўным цяжарам жыла ягоная мама, як старалася не паказваць яна дзецям свайго бясконцага смутку, а калі заставалася адна...

Гэтак вось і падзялялася жыццё гаротных матуль на дзве часткі – "да" і "пасля".

Ведаю, як цяжка даваўся матэрыял для напісання кніжкі "Недаспяваная песня". Сустракаючыся з роднымі, прыходзілася варушыць незагойную рану. Колькі болю і слёз было ў такіх сустрэчах. Кніга ў літаральным сэнсе напісана на слязах.

Праўду некалі гаварылі: "Не дай, Божа, перажыць сваіх дзяцей". Так не павінна быць. Па законах Космасу і Зямлі, па законах усіх гравітацый. Але смерць, як заўсёды, не зважае на гэтыя – чалавечыя – законы...

Рамонак – кветка закаханых. На ёй варожаць аб шчасці і долі. Сімвалічная надламаная кветка стала маленькім помнікам маладым, недакахаўшым душам. Душам, якія, можа, сёння глядзяць на нас з нябёсаў. Як мы тут? Ці помнім, што жыццё – гэта ўсяго толькі імгненне ў маштабе вечнасці? Пэўна, забываем. І што трэба ўмець любіць жыццё і цаніць кожны наступны дзень, і што не заўсёды мы ўмеем аддаваць сваю дабрыню іншым. Проста так, каб ім, іншым людзям, стала крыху лепей. Саромеемся гаварыць шчырыя, добрыя словы людзям. Лепш прамаўчым. Баімся зрабіць нешта добрае чалавеку. Бо могуць не зразумець. Як усё складана і заблытана. А разабрацца трэба нам, жывым, дзеля памяці тых, хто хацеў жыць, сустракаць і світанкі, і вёсны, і проста ўзыход сонца.

...На відным месцы – бярозавыя прысады. Пры дарозе, заўжды – на людскіх вачах. Кожную вясну людзі будуць любавацца маладой лістотай салдацкіх бяроз. Такіх юных і прыгожых, якімі былі і засталіся хлопчыкі нашай Докшыччыны, каму лёс наканаваў няроўгі зямны шлях. Няхай бярозкі ўздымаюць кожнае імя да сонца, а светлыя душы няхай радуюцца, што іх памятаюць. І крый Божа, каб гэтыя прысады папаўняліся новымі бярозкамі. Няхай яны лепш красуюць у гаі.

Людміла САЛЯНКА,
настаўніца Таргуноўскай базавай школы Докшыцкага раёна.

Віталій Аляксандравіч Раузо — загадчык харавога аддзялення школы мастацтваў №1 Віцебска. Яго добра ведаюць не толькі ў абласным цэнтры, але і ва ўсёй рэспубліцы. Вось ужо 10 гадоў ён — кіраўнік народнага гарадскога маладзёжнага хору.

Хор пад яго кіраўніцтвам выступаў у многіх гарадах Германіі і Польшчы.

Віталій Аляксандравіч — лаўрэат гарадской прэміі творчай інтэлігенцыі "Сузор'е муз".

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА.

Выставы

Рушчыц вяртаецца

Нядаўна прыемны падарунак падрыхтавала Беларуская акадэмія выяўленчага мастацтва жыхарам Валожынскага раёна Мінскай вобласці.

У раённым музеі адкрылася выстава ўдзельнікаў Міжнароднага пленэра "Неба і зямля Фердынанда".

Мінула 65 гадоў з той пары, як не стала Фердынанда Рушчыца, педагога, жывапісца, графіка. І вось зараз яго імя зноў вярнулася на Валожыншчыну. Безумоўна, для гэтага шмат сіл, творчых і арганізацыйных намаганняў, пры непасрэднай падтрымцы старшыні Валожынскага райвыканкама Валянціна Малішэўскага і загадчыка аддзела культуры Сяргея Шаблыкі, прыклаў прэзідэнт Беларускай акадэміі выяўленчага мастацтва Фелікс Янушкевіч.

– Задумы ў акадэмікаў даволі сур'ёзныя, – зазначыў ён на адкрыцці выставы.

У Багданаве плануецца будаўніцтва Міжнароднага цэнтра мастацтваў імя Фердынанда Рушчыца (гэта і музей–сядзіба, і выставачная галерэя, і дзіцячая студыя выяўленчага мастацтва, і майстэрні мастакоў).

– Наш край вельмі прыгожы, тут нават яблыкі нейкія асаблівыя, не гаворачы пра людзей, – гэтак шчыра прызнаваліся ў любові да зямлі Валожынскай на вернісажы заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь, прафесар, акадэмік жывапісу Анатоль Бараноўскі і акадэмік графікі Уладзімір Вішнеўскі.

Творы беларускіх і польскіх мастакоў розных пакаленняў прадстаўлены ў экспазіцыі. Роднае і да болю знаёмае ў палотнах А.Бараноўскага "Касцёл у Вішневе", Л.Шчымялёва "Свята ў Вішневе".

Глыбокі філасофскі роздум – у працах Ф.Янушкевіча "Галінка палыну" і Г.Скрыпнічэнкі "Ланцуг жорсткасці".

І як бы вітае ўсіх наведвальнікаў музея бронзавая скульптура В.Янушкевіча "Фердынанд Рушчыц".

Нельга абысці ўвагай і работы польскіх мастакоў. Так, жывапісец з Варшавы Т.Міляноўскі прадставіў свой твор "Ворыва", а прафесар, жывапісец польскай Акадэміі выяўленчага мастацтва К.Ваховяк – "Дождж".

Частка створаных прац, як было адзначана на вернісажы, знойдзе пачэснае месца ў музеі.

Што ж, выдатныя творы, прасякнутыя агульначалавечымі гуманістычнымі ідэаламі, павінны належаць і землякам выдатнага беларускага мастака Фердынанда Рушчыца.

Казімір ЮРОЙЦЬ.

Падзея

Прагучаў запавет

Нядаўна ў сталіцы, у Дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, адбылася вечарына, прысвечаная 85-годдзю з дня нараджэння вядомага беларускага пісьменніка Міхася Калачынскага.

Кароткім уступным словам вечарыну адкрыў намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Навум Гальпяровіч. Вершы М.Калачынскага прагучалі ў выкананні загадчыка літаратурнай часткі тэатра "Вольная сцэна" Івана Чэркаса і юнага чытальніка Глеба Наўмака.

Міхась Калачынскі прайшоў багатае на падзеі жыццё.

Ён быў галоўным рэдактарам альманаха "Советская Отчизна", адказным сакратаром Праўлення Саюза пісьменнікаў, узначальваў часопіс "Беларусь".

Аўтар шматлікіх паэтычных кніг для дарослых і для дзяцей. Творы пісьменніка выдаваліся на польскай, англійскай, балгарскай, грузінскай і іншых мовах. На вершы М.Калачынскага многія кампазітары напісалі песні.

Успамінамі пра пісьменніка падзяліліся прэзідэнт міжнароднага фонду "Беларускі кнігазбор", галоўны рэдактар выдавецтва "Беллітфонд" паэт і навуковец Кастусь Цвірка, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Генрых Далідовіч, член–карэспандэнт НАН, доктар філасофскіх навук паэт Леанід Яўменаў, пісьменнікі Мікола Гроднеў, Казімір Камейша.

Цёпла сустрэлі прысутныя выступленні землякоў М.Калачынскага з Крупак, якіх прадставіла дырэктар Крупскага гісторыка–краязнаўчага музея Таццяна Белая, і вакальнага дуэта ў складзе Таццяны Шкадзінскай і Наталлі Стахоўскай. На завяршэнне слова ўзяла дачка Міхася Іванавіча Ларыса Міхайлаўна. Яна расказала пра апошнія дні бацькі, прачытала яго верш "Запавет", які ён напісаў перад самай смерцю. Паэт застаўся верны да канца сваім ідэалам, любові да роднай Бацькаўшчыны, роднага слова.

І тое, што сённяшняе маладое пакаленне (а ў зале былі ў асноўным школьнікі) далучылася да жыцця і творчасці паэта–франтавіка, засведчыла, што гэты запавет знайшоў удзячны водгук.

Нічыпар ЧАРНЫШ.

Ліра пад капытом Пегаса

Уладзімір НОВІК

Наўздагон аўтапартрэту

Я гумарыст, а сам дзівлюся,
Што мне чамусьці не да смеху...
Прызнацца шчыра не баюся:
Скрозь слёзы горкія смяюся.
Павел САКОВІЧ.

Я бізнесмен, а сам дзўлюся,
Што мне чамусьці не да смеху...
Прызнацца шчыра не баюся:
Кішэнь – суцэльная прарэха.

Я доктар, ну а сам дзіўлюся,
Што я набыў хваробаў столькі...
Прызнацца, я шпрыца баюся:
Як чорт крыжа, так я іголкі.

Мастачу я. І так дзіўлюся,
Што знаны толькі ў мястэчку.
Прызнацца шчыра не баюся:
Я – Рафаэль. Другі, канешне.

Я парадыст. І дбаю, пнуся,
Каб быў паэт у акрузе слынным...
Прызнацца шчыра, не баюся:
Праслаўлю – а паэт нявінны.
Дагэтуль я з таго дзіўлюся,
Што Ойча не абмінуў чашай...
А хто я? Аж сказаць баюся:
Саковіч толькі.
Ды шчэ Паша...

Каханне пад ліўнем

Хай дзень задоўжыцца –
І спыніцца імгненне,
Калі пад дожджыкам
Каханне – на каленях
Я адчуваю, быццам незямная,
Я – лепшая з тутэйшых маладзіц...
...Хай толькі хто не стане
на калена
Перад такой багіняй незямной.
Вера БУЛАНДА

Я адчуваю, быццам незямная,
Я – лепшая з тутэйшых маладзіц.
О, любы, ты кахання не зазнаеш,
Калі не ўпадзеш прада мною ніц.

Падумаеш, у джынсах ён навюткіх,
І дождж ліе, нібы з вядра якраз.
Усё ж на калені, любы,
чуеш – хутка!
Хай не бянтэжыць цябе
лівень, гразь.

З верандачкі матуля наглядае
За сцэнаю:
– Схацела ты дубца!
Ў каго ў нас удалася ты такая?
Кліч Яся ў хату.
Пашкадуй хлапца!

Я, Андрэй, - за ўсіх мудрэй!

Я – гэта ты,
Але ты – гэта не я:
Ты – нехта,
А я – гэта я...
....
І лямпа пагасла, і зніціўся ты.
Адзін сярод шалу глушы й
цемнаты
І знікла ўсё раптам,
абрынуўся лад...
Ты бачыш усё! Але ты ўжо – вар'ят.
....
У працілегласці Тваёй
За што так вылуплены вочы?
Андрэй ГУЦАЎ.

Ты, Цімох, з'ясі за трох.
Ты, Алесь, у кніжках увесь.
Ніцшэ, Шпенглер, Шапенгаўэр,
Ды Энштэйн і Люксембург.
Рыга, фіга, Лондан–Таўэр,
Заратустра, Дэміург.

Ты, вядома, не дурніца.
Атабарыўся ў "Крыніцы"
Хоць і зніціўся на ніт –
Ў свет пусціў усё ж "Бум–Бам–Літ",
Што да йгрышчаў так ахвочы.
Зладзіць штось –
Аж лезуць вочы.

Расшыфроўвай мае вершы –
Сярод роўных будзеш першы.
Знойдзеш думку, пекны склад.
Скажаш:
"Аўтар мне як брат,
Бо разумнік, бы Спіноза,
Ну й паэзія, ну й проза!
Як па ім ямб і харэй,
Зацугляе рыфму ўраз"
... Я, Андрэй, – за ўсіх мудрэй
Я – ёсць Я!
Такі мой сказ.

Даяр-званар

...Нібы неба пярэстае доіць –
За вяроўкі цягае званар.
Міхась СКОБЛА.

Гэта ж трэба, надоечы хлопец
Уздумаў неба, кашчунны, даіць...
І замест малака (ну, хоць кроплі)
Дождж звычайны пачаў з неба ліць.
Не цягай ты дарма за вяроўкі,
Не даўмеўся ты, мніх малады,
Што хмурынкі табе не кароўкі,
З іх дастанеш адно што – вады.

Вазьмі тайм-аўт

І хоць "Рамэа і Джульету"
Шэкспір вялікі напісаў,
У нас свой век, свае паэты...
Леанід ГАЛУБОВІЧ.

У нас свой век, свае паэты.
Вось я – Лявоне, далібог
Бяруся напісаць санеты –
Шэкспір такія толькі б змог.

А разыдуся, дык, паверце,
Такога, людцы, натвару...
Было калісь Апалінеру
Пад сілу толькі.
Закуру.

Бы ў Лань, у творчасць
З галавою.
Трымайся, слынныя, цяпер!
Далі і сам Франсіска Гойя,
І ты, шаноўны Жак Прэвер.

Пішу, пішу...
Няма спачыну,
Здаецца, аж лячу да зор.
– Вазьмі тайм–аўт хоць на гадзіну,
Хрышчоны раіць мне, – Рыгор.

А лепш, Лявоне, на мой розум
(Імпэту век табе стае),
Ты перайдзі пакуль на прозу –
Дапісвай "Зацемкі..." свае.

А вы ведаеце?

Птушкі бацькаўшчыны і свету

З якой хуткасцю і на якой вышыні – зімаваць...

Хуткасць пералёту птушак вызначаецца звычайна двума метадамі: кальцаваннем і штучным перамяшчэннем. Акальцаваныя птушкі паказалі такую хуткасць (першая лічба абазначае адлегласць, другая – сярэднюю хуткасць за суткі):

1) крыжанка – 890 і 445;
2) звычайная каменка – 800 і 800;
3) танкадзюбы буравеснік – 10000 і 190;
4) амерыканскі бакасападобны вераценнік – 3700 і 185;
5) палярная крыжанка – 1400 і 123.

А вось такія паказчыкі ў птушак, што былі перавезены ў іншыя месцы:

1) хатні голуб – 1620 і 1080;
2) звычайны буравеснік – 5300 і 420;
3) серабрыстая чайка – 1400 і 340;
4) чарнаспінны альбатрос – 5150 і 510.

Цікавыя параўнанні сярэдніх хуткасцей руху пералётных птушак. Аказваецца, што хуткасць можа вельмі значна вар'іравацца ў аднаго віду ў залежнасці ад таго, над якой мясцовасцю ляціць птушка – ляціць яна ў чарадзе ці адна (рух у чарадзе хутчэйшы!).

Высокія хуткасці палёту – 96 кіламетраў у гадзіну – былі адзначаны ў крыжаванак і некаторых драпежных. А вось якія хуткасці ў іншых птушак:

1) шэры журавель – 100;
2) галка – 91;
3) шпак – 78;
4) чыж – 51 кіламетр у гадзіну.

* * *

Вышыня палёту значна вар'іруецца ў залежнасці ад араграфічных і атмасферных умоў. Шмат якія віды ляцяць так высока, што іх нельга разгледзець няўзброеным вокам. Як было выяўлена з дапамогай радыёлакацыі, птушкі ляцелі на вышыні да 3,7 кіламетра, а над горнымі пераваламі – яшчэ вышэй.

Сярэдняя вышыня руху большасці пералётных птушак 1100–1600 метраў над узроўнем мора, але многія з іх часта ляцяць на вышыні ўсяго 100–130 метраў. Ноччу пералёт праходзіць на больш вышынях, чым днём, а вясной – на большых, чым восенню.

1) Кнігаўкі часта ляцяць на вышыні 2000 метраў, але іх сустракалі і на ўзроўні каля 3300 метраў.

2) Вехіраў заўважалі на вышыні 2400, качак – 2700, гракоў – 3600 метраў.

3) Самыя буйныя птушкі – шэрыя жураўлі – былі выяўлены на вышыні да 5000 метраў, а вераб'іныя – у многіх выпадках на вышыні 4000–6000 метраў, рэдка – 8000 метраў.

Гэтыя радыёлакацыйныя даныя атрыманы ў раўнінных раёнах, а над гарамі птушкі ўзнімаюцца яшчэ вышэй, над Гімалаямі – да 6000 метраў. А гусей бачылі на вышыні 8330 метраў.

І той факт, што вераб'іныя могуць пераляцаць на вышыні ад 0,5 метра над морам да 7000 метраў над гарамі, пераканаўча дэманструе вялізную зменлівасць і складанасць характару пералётных птушак.

Загадка вярблюда

Здольнасць вярблюда доўгі час абыходзіцца без вады здзіўляе многіх. А сакрэт доўгацярпення "карабля пустыні" заключаецца ў надзвычай развітай слізістай абалонцы носа.

Яе плошча складае 1000 квадратных сантыметраў, у той час як у чалавека ўсяго 12. Гэта дазваляе жывёліне ўлоўліваць да 70 працэнтаў вільгаці, якая знаходзіцца ў навакольным асяроддзі. Прычым гэты прыродны фільтр абсарбіруе вільгаць не толькі пры ўдыху, але і пры выдыху.

Якім быў Вялікі ледавік

Жыхарам нашай планеты XXI стагоддзя нават цяжка ўявіць, які гіганцкі быў ледавік, што ўтварыўся ў паўночным паўшар'і ў працэсе апошняга абледзянення зямлі. Сваімі памерамі ён пераўзыходзіў лядовы шчыт Антарктыды. Агульная плошча ўсёй паверхні ледавіка дасягала 36 мільёнаў квадратных кіламетраў (гэта значна больш, чым тэрыторыя СНД).

Ледавік утвараў велізарныя хрыбты даўжынёю пяць–шэсць тысяч кіламетраў. Вышыня асобных лядовых гор дасягала трох з паловаю тысяч метраў, сярэдняя таўшчыня лёду – больш як паўтара кіламетра. А, напрыклад, на месцы Санкт–Пецярбурга ляжаў лёд таўшчынёю ў два з паловаю кіламетры. Агульны ж аб'ём лёду вызначаны ў 60 мільёнаў кубічных кіламетраў. Гэты гіганцкі пласт з такой сілай ціснуў на зямлю, што ад уласнай вагі апускаўся ніжэй узроўню мора.

Калі ледавік растаў, узровень Сусветнага акіяна паступова павысіўся на 120–130 метраў, ад чаго пад вадою апынуліся вялікія плошчы сучаснага кантынентальнага шэльфа.

Да XXI стагоддзя ад Вялікага паўночнага ледавіка засталіся толькі "ўспаміны" ў выглядзе мацерыковага лёду Грэнландыі і іншых палярных астравоў.

Кастусь КАРНЯЛЮК.

Рэспубліканскі конкурс *"Юны праграміст"*

Міністэрства адукацыі і Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр Міністэрства адукацыі праводзяць чарговы конкурс "Юны праграміст" на лепшыя распрацоўкі праграмных сродкаў (ПС) і Web-старонак, створаных навучэнцамі агульнаадукацыйных школ, ліцэяў, гімназій.

Мэты конкурсу:

- уцягненне настаўнікаў у пошукава–творчы рэжым работы на ўроках інфарматыкі і ў пазаўрочны час з навучэнцамі, якія найбольш паспяхова вывучаюць асновы інфарматыкі;
- садзеянне абмену ідэямі, вопытам распрацоўкі праграм, Web–старонак і іх выкарыстання;
- садзеянне павышэнню кваліфікацыі распрацоўшчыкаў, карыстальнікаў і настаўнікаў–практыкаў;
- стварэнне банка праграм.

Конкурс праводзіцца сярод індывідуальных і калектыўных распрацовак па наступных тэматычных накірунках:

1. Лепшая Web–старонка аб сваёй школе, горадзе і інш. (патрэбна ўказаць адрас старонкі);
2. Лепшая навучальная праграма;
3. Лепшы інструментальны сродак для распрацоўкі праграм педагагічнага прызначэння;
4. Лепшая тэсціруючая праграма;
5. Лепшая мадэлюючая праграма;
6. Лепшая развіваючая, гульнявая праграма.

Асноўныя патрабаванні да ПС, прадстаўляемых на конкурс:

- праграмы павінны працаваць на IBM–сумяшчальных камп'ютэрах пад кіраваннем аперацыйных сістэм MS–DOS альбо Windows;
- у якасці асяроддзя для распрацоўкі праграм можна выкарыстоўваць любую мову праграміравання, а таксама любы з афіцыйна набытых школай пакетаў;
- праграмы павінны выкарыстоўваць стандартныя драйверы манітораў, прынтэраў, клавіятур і г.д. У выпадку выкарыстання нестандартных драйвераў яны павінны прадстаўляцца разам з праграмай;
- праграма павінна быць гатова да эксплуатацыі, г. зн. наяўнасць у праграме прадугледжаных, але не рэалізаваных, алгарытмаў недапушчальна.

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна да 1 мая 2002 г. прыслаць праграмныя сродкі на магнітным носьбіце і наступную суправаджальную дакументацыю на паперы (можна таксама па электроннай пошце):

- заяўка;
- кіраўніцтва па запуску і эксплуатацыі праграмы;
- методыка выкарыстання праграмнага сродку ў навучальна–выхаваўчым працэсе (для праграмных сродкаў педагагічнага прызначэння).

Усім аўтарам і аўтарскім калектывам, якія прадставяць ПС на конкурс, гарантуецца непарушэнне аўтарскіх правоў. Праграмы не тыражуюцца і не перадаюцца пабочным асобам і арганізацыям, а пасля заканчэння конкурсу вяртаюцца аўтарам разам з магнітнымі носьбітамі.

Пераможцы конкурсу ўзнагароджваюцца дыпломамі. Колькасць дыпломаў вызначае журы конкурсу. Найбольш цікавыя ПС будуць зарэгістраваны ў галіновым фондзе праграмных сродкаў Міністэрства адукацыі і, па жаданню аўтараў, з імі можа быць заключаны дагавор на далейшае распаўсюджванне ПС.

Канчатковыя вынікі конкурсу будуць надрукаваны ў "Настаўніцкай газеце" ў маі 2002 года.

Матэрыялы накіроўваць: 220088, г.Мінск, вул. Захарава, 59, ГИАЦ МО РБ, аддзел інфарматыкі і інфармацыйных тэхналогій;

тэлефон: (017) 236–19–46

E–mail:fond@cacedu.unibel.by, komik@cacedu.unibel.by

Форма заяўкі

1. Прозвішча, імя, імя па бацьку распрацоўшчыка (аў).
2. Нумар і адрас школы (або іншай навучальнай установы), клас распрацоўшчыка (аў).
3. Хатні адрас, тэлефон, e–mail(пры наяўнасці) аднаго з распрацоўшчыкаў.
4. Прозвішча, імя, імя па бацьку настаўніка (кіраўніка гуртка), які аказаў дапамогу ў рабоце над ПС.
5. Назва ПС.
6. Прызначэнне ПС(коратка).
7. Тып і канфігурацыя ПЭВМ.
8. Мова праграміравання з указаннем версіі.
9. Аб'ём ПС (Кбайт).
10. Тэматычны накірунак, на які прадстаўляюцца ПС.

Цікаўным

Дзівосная гісторыя "Каменнага стала"

У геаграфічным энцыклапедычным слоўніку пра Чаткальскі хрыбет Заходняга Цянь-Шаня сказана, што ён абмяжоўвае з паўночнага захаду Ферганскую даліну і цягнецца па тэрыторыі Кыргызстана і Узбекістана на 200 кіламетраў. Яго схілы пакрыты хвойна-шыракалістым лесам, дзе жывуць такія рэдкія віды жывёл, як снежныя барсы і ўлары. Берагі ракі Цераксай захоўваюць старажытныя наскальныя малюнкі.

Але галоўная славутасць Чаткальскіх гор – гэта радовішчы золата і поліметалаў, флюарыту і барыту, урану і вугалю. Яшчэ ў студэнцкія гады я праходзіў тут палявую геалагічную практыку. Намнога пазней, ужо на пасадзе геолага Сумсарскай геолагаразведачнай партыі, некалькі гадоў працаваў у Чаткальскіх гарах. Мала хто ведае, што менавіта гэтыя горы з'яўляюцца скарбніцай геалагічных помнікаў паўднёвага Кыргызстана. Адзін з іх называецца Каменны стол і ўяўляе сабой тыповы прыклад выветрывання розных па складу горных парод. Знаходзіцца ён у раёне ўрочышча Шэкаптар, дзе распрацоўвалася аднайменнае радовішча ўранавых руд.

Верхняя пліта Каменнага стала прадстаўлена гравелітамі, а "ножка" – чырвонымі гліністымі пясчанікамі неагенавага ўзросту. У выніку працэсаў выветрывання і размыву гліністых пясчанікаў ножка Каменнага стала змяншалася па плошчы, танчэла, а пад цяжарам пліты пароды ножкі станавіліся ўсё больш шчыльнымі і, такім чынам, усё цяжэй падвяргаліся працэсу выветрывання. У выніку атрымаўся Каменны стол, які стаў геалагічным помнікам прыроды.

У мясцовага насельніцтва ёсць цікавая легенда пра ўтварэнне Каменнага стала, якую я запісаў яшчэ ў 1966 годзе са слоў галоўнага геолага нашай партыі А.Б.Наталіна.

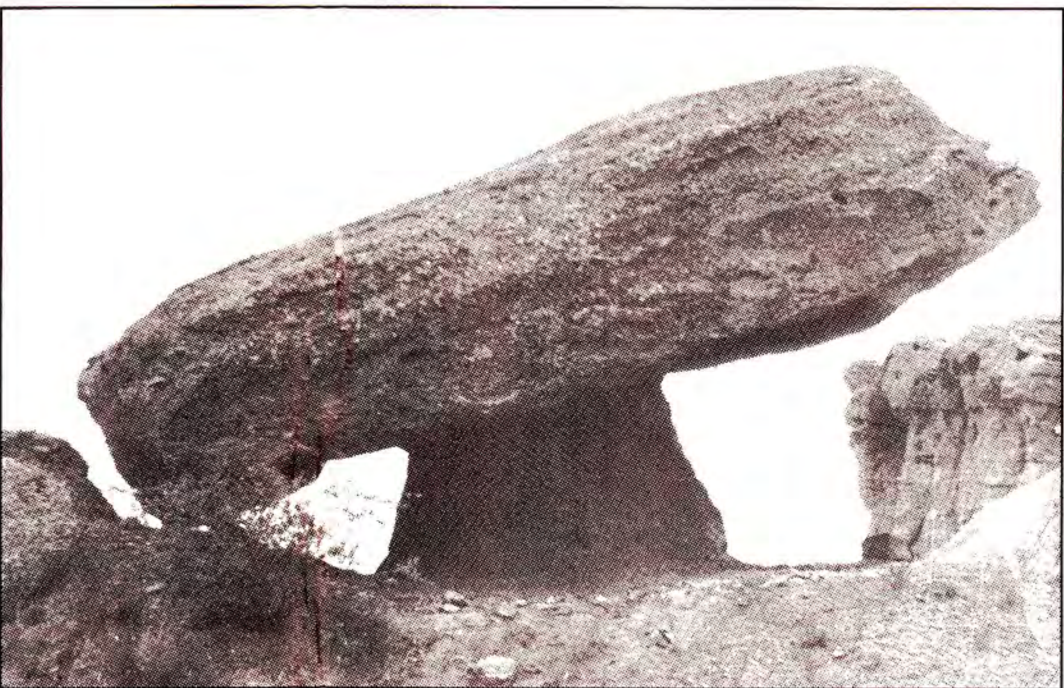
У вельмі далёкія часы ў кішлаку Шэкаптар жыў багаты і вельмі скварны бай, у якога расла адзіная прыгажуня-дачка. Так ужо сталася, што пакахала яна беднага чабана, які пасвіў баранаў яе бацькі. Пасватаўся чабан, але не захацеў багаты бай аддаваць сваю дачку за бедняка. Каханне ж юнака было вельмі моцным, і ён прыгразіў баю, што тайна ўкрадзе яго дачку, калі той не выдасць яе за яго замуж. І тады пайшоў бай на хітрасць. Ён знайшоў непадалёк ад кішлака ў гарах каменную пліту і прапанаваў чабану зрабіць з яе вясельны стол на адной ножцы, прычым бядняк павінен быў выразаць каменны стол з гэтай пліты толькі з дапамогай нажа.

"Калі стол будзе гатовы да святкавання, тады і згуляем вяселле", – урачыста паабяцаў бай. А сам сабе падумаў, што непісьменны бядняк не зможа правільна вызначыць цэнтр цяжару пліты, і яна, абрынуўшыся, раздушыць чабана. Такім чынам ён хацеў пазбавіцца ад настойлівага жаніха сваёй дачкі.

Шмат дзён і начэй капаў нажом зямлю чабан, марудна ішла яго праца, канца ёй не было відаць. І тады Алах, бачачы ўпартую працу бедняка і яго шчырае каханне да дзяўчыны, паслаў яму трох сваіх магутных памочнікаў – Сонца, Вецер і Дождж. Дружна ўзяліся яны разам за працу. Сонца сваёй высокай тэмпературай хутка разбурыла пароду пліты, ператварыўшы яе ў пыл і пясок. Вецер і дождж разносілі іх па ўсёй акрузе. А чабан падраўноўваў ножку будучага каменнага стала. Хутка стол быў гатовы. Вялікі і прыгожы, на адной ножцы, як хацеў таго бай, ён выдзяляўся сярод камяністых гор і быў бачны з кішлака, дзе чакала ўвесь гэты час свайго каханага прыгажуня-дачка багатага і скваплівага бая. Таму нічога не заставалася рабіць, як даць згоду на вяселле.

Шмат прыехала народу на гэтае вяселле, але ўсе змаглі размясціцца за вялізным сталом. Доўга гулялі госці, і калі ўсе раз'ехаліся па сваіх дамах, за сталом застаўся толькі адзін бай. Шкада яму стала кідаць недаедзеныя прысмакі, і ён згроб усё да сябе бліжэй. Стол пад цяжарам яды нахіліўся і прыдушыў хцівага бая да зямлі. Доўга ён клікаў людзей да сябе на дапамогу, але навокал ужо нікога не было. І толькі шакалы бегалі каля бая, вылі ўсю ноч і да раніцы зжэрлі яго разам з рэшткамі ежы. Шмат пазней пад нахіленым на бок вялізным каменным сталом, за якім ужо больш ніхто не баляваў, людзі знайшлі шкілет бая. А дачка бая і пастух дажылі да глыбокай старасці і выхавалі семярых дзяцей. Малодшы з іх і расказаў гэтую гісторыю сваім дзецям, а тыя – сваім, памінаючы заўсёды добрым словам сяброў чабана – Сонца, Вецер і Дождж.

Альберт БАГДАСАРАЎ, прафесар.

НА ЗДЫМКУ: перадгор'е Чаткальскіх гор, 1966 год.

Фота геолага А.Б.НАТАЛЬІНА.

Калектыў работнікаў Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута імя Н.К.Крупскай выказвае глыбокае спачуванне рэктару інстытута, доктару біялагічных навук, прафесару Валянціну Васільевічу Валетаву з прычыны напаткаўшага яго гора – смерці маці Наталлі Іванаўны ВАЛЕТАВАЙ.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны прыёмнай рэдакцыі: 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-53-22; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-43-71; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.
ФАКС: 36-53-22, e-mail:pm3403em1@belsonet.net

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны
Святлана КІРСАНАВА.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку», 220013, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны.
Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12. Заказ № 368
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 23.1.2002 г. у 18.10
Тыраж 30.000 экзэмпляраў.